

वातावरण व्यवस्थापन योजना २०७८

ओमसतिया गाउँपालिका
हाटीफर्साटिकर, रूपन्देही
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

शब्द सङ्घोष

जि.प्र.का:	जिल्ला प्रशासन कार्यालय
जि.भू.का:	जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालय
जि.प्र.का:	जिल्ला प्रहरी कार्यालय
जि.व.का:	जिल्ला वन कार्यालय
जि.ज.स्वा.का:	जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय
न.पा.	नगरपालिका
गा.पा.	गाउँपालिका
गा पा र वि व्य स	गाउँपालिका स्तरिय विपद् व्यवस्थापन समिति
गै.स.सं.	गैर सरकारी संस्था
ने.रे.सो.	नेपाल रेडक्रस सोसाईटी
स्वा.से.	स्वास्थ्य सेवा
ने.से.	नेपाली सेना
स.प्र.ब.	सशस्त्र प्रहरी बल
उ.मा.वि:	उच्च माध्यमिक विद्यालय
मा.वि:	माध्यमिक विद्यालय
आ.वि.	आधारभुत विद्यालय
प्रा.वि:	प्राथमिक विद्यालय
DPRP	District Disaster Preparedness and Response Plan
VCA	Vulnerability Capacity Assessment
CCA	Climate Change Adaptation
EMP	Environment Management Plan
DRR	Disaster Risk Reduction
NGO	Non Government Organization
I/ NGO	International Non Governemnt Organization
वा.व्य.यो.	वातावरण व्यवस्थापन योजना
एल.डि.सि.आर.पि	स्थानीय विपद् तथा जलवायु परिवर्तन उत्थानशिल योजना
एल.डि.आर.एम.पि	स्थानीय विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना
न.पा.	नगरपालिका
आ.व.	आर्थिक वर्ष
सा व	सामुदायिक वन
जि स स	जिल्ला समन्वय समिती

विषय सूची

परिच्छेद १: परिचय

१ पृष्ठभूमि	२
१.१ गाउँपालिकाको परिचय	२
१.२ ओमसतिया गाउँपालिकाको आधारभुत वातावरणीय अवस्था	४
१.२ भौतिक वातावरण	४
१.२.२ जल विज्ञान	७
१.२.३ भू-विज्ञान	८
१.३ योजनाको परिकल्पना, ध्येय तथा लक्ष्य	९
१.४ योजनाको आवश्यकता तथा महत्व	९
१.६ योजना निर्माण प्रक्रिया विधि	११
१.७ योजना कार्यान्वयन रणनीति	१३
१.८ योजनाको अनुगमन, मुल्याङ्कन तथा पुनरावलोकन	१४

परिच्छेद २: नतिजा

२.१ कृषि	१६
२.२ सिंचाईको लागि पानीको श्रोत	१९
२.३ पानी	१९
२.४ उर्जा र फोहोरमैला व्यवस्थापन	२०
२.५ प्रकोप, सडकटासन्नता, क्षमता र जोखिम विश्लेषण (भु-जोखिम)	२२
२.६ मौसमी पात्रो एवं बाली तथा वनस्पति पात्रो	२३

परिच्छेद ३ : परिक्षण

३.१ पानी परिक्षण	२६
३.१ माटो परिक्षण	२७

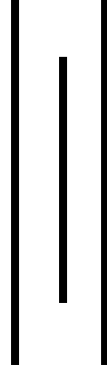
परिच्छेद : ४ वातावरणीय सिद्धान्त

४.१ वातावरण संरक्षण निर्देशिका २०७६	२९
-------------------------------------	----

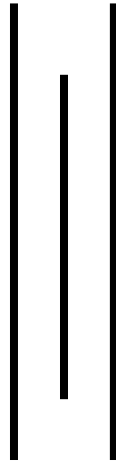
परिच्छेद : ५ वातावरण व्यवस्थापन योजना

५.१ जैव विविधता संरक्षणका लागि व्यवस्थापन योजना	३२
५.२ पानीको गुणस्तरको लागि व्यवस्थापन योजना	३५
५.३ वायु प्रदुषण व्यवस्थापन	३९
५.४ फोहोरमैला व्यवस्थापन	४०
५.५ मौसम परिवर्तन अनुकुलनको लागि प्रबंधन योजना	४३
५.६ प्रकोप एवं जोखिम व्यवस्थापन	४५
५.७ माटो, खाद्य, बोट संरक्षणका लागि व्यवस्थापन योजना	४८
६ प्रकोप, सडकटासन्नता, क्षमता जोखिम तथा समस्या विश्लेषण (भु-जोखिम)	५३
७ वातवारण संरक्षण योजनाक्रममा वार्डगतरुपमा डाटा संकलन	५६
८ वातावरण व्यवस्थापन योजनाक्रमका फोटोहरु	५९

ओमसतिया गाउँपालिका २०७८

परिच्छेद - १ परिचय

वातावरण व्यवस्थापन योजना २०७८

परिच्छेद १: परिचय

१. पृष्ठभूमि

मानव स्वास्थ्यको रक्षा र वातावरण संरक्षण प्रत्येक राज्यको दायित्व अन्तर्गत पर्दछ। वातावरण एक वृहत् विषय हो जसले प्राकृतिक, सांस्कृतिक र सामाजिक प्रणालीहरू, आर्थिक तथा मानवीय क्रियाकलापहरू र यिनका अवयवहरू तथा तिनीहरू बीचको अन्तरक्रिया र अन्तरसम्बन्धलाई जनाउँछ। वर्तमान सन्दर्भमा प्रमुख रूपमा रहेका वातावरणीय समस्याहरू वायुप्रदुषण, पानी र माटोको प्रदुषण, जलवायु परिवर्तन, वातावरणीय विनाश साथै मानवसिर्जित वातावरणीय समस्या हुन्। यी समस्याहरूको समाधान मापदण्डसहित नियन्त्रण र नियमन गर्नु आवश्यक रहेको छ। नेपाल पनि वातावरण विनाशको बढ्दो दर र त्यसको व्यवस्थापनको विश्वव्यापी चासोबाट अछुतो रहन सक्दैन। त्यसकारण, नेपालमा वातावरणीय समस्याहरू न्यूनीकरण गर्नको लागि वातावरणीय मापदण्डहरू लागू गर्न दबाव दिने र अनुगमन गर्ने एउटा आधिकारिक निकायको आवश्यकता बोध लामो समय अघिदेखि नै गरिदै आएको थियो। वातावरणीय व्यवस्थापनको अवधारणालाई स्थानीय स्तरसम्म पुऱ्याउने, नेपालको जलवायु परिवर्तनका कारण सिर्जित समस्याहरूलाई समाधान गर्न सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रबीच समन्वय कायम गर्ने र वातावरणीय व्यवस्थापनको प्रभावकारी अनुगमन गर्ने जस्ता कार्यहरू सम्पादन गर्न विज्ञान, प्रविधि तथा वातावरण मन्त्रालयअन्तर्गत नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को वि.सं. २०६९ साउन १२ गतेको निर्णयानुसार वातावरण विभागको गठन भई २०६९ चैत्र १ गते देखि काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला, पनौती नगरपालिकासंस्थित सूचना प्रविधि पार्कबाट कार्य सञ्चालन शुरु गरेको थियो। मिति २०७०/०७/११ बाट कुपण्डोल, ललितपुरबाट कार्य गर्दै आएकोमा हाल वातावरण विभाग काठमाडौं जिल्लाको बबरमहलको वन परिसरभित्रमा अवस्थित छ। जल, वायु, जमिन र ध्वनि प्रदुषणलगायतका जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण र अनुकूलनको क्षेत्रमा वातावरण विभाग अग्रणी संस्था रहनेछ, जसले देशको गुणस्तरयुक्त वातावरण कायम राख्न र प्रवर्द्धन गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा राखिएको छ।

१.१ ओमसतिया गाउँपालिकाको परिचय :

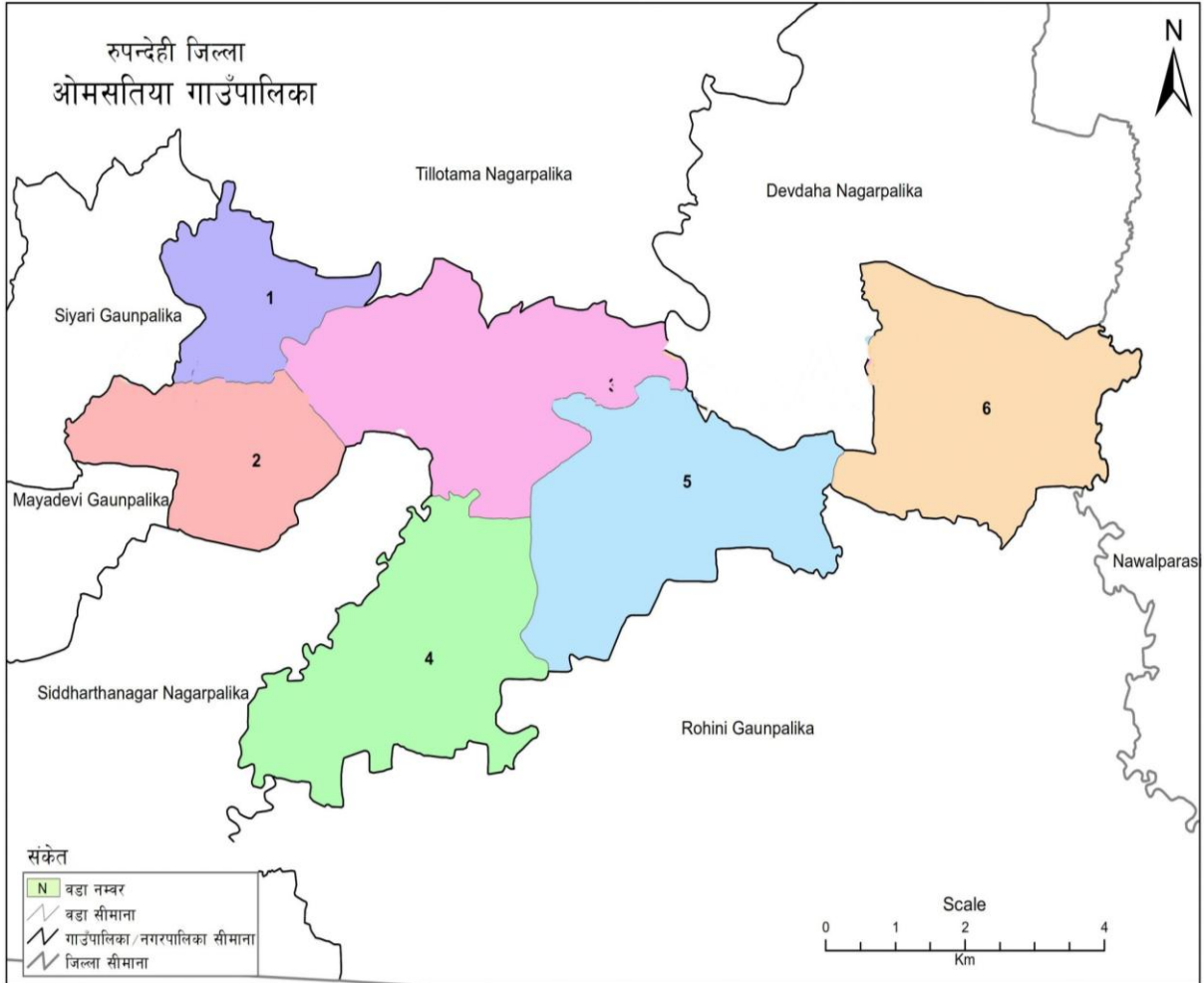
नेपालमा ७५३ स्थानीय तह लागू हुँदा रुपन्देही जिल्लामा साविकका पडसरी, हाटी फर्साटिकर, बसन्तपुर, पटखौली र छोटी रामनगर गाउँ विकास समितिहरूलाई समेटेर ओमसतिया गाउँपालिका बनाइएको हो। यस गाउँपालिकाको कूल जनसंख्या ३४,१९१ रहेको छ। यसको क्षेत्रफल ४८.५४ वर्गकिलोमिटर रहेको छ। यस गाउँपालिकाको केन्द्र साविकको फर्साटिकर गाविसको कार्यालयमा राखिएको छ। यस गाउँपालिकालाई ६ वडामा विभाजन गरिएको छ। भगवान बुद्धको पावन जन्मस्थल लुम्बिनी र मावली गाउँ देवदह भएको नेपालको प्रदेश नं. ५ मा अवस्थित रुपन्देही

जिल्लामा पर्ने एक गाउँपालिका हो ओमसतिया गाउँपालिका । यो गाउँपालिका नेपालका ७५३ वटा स्थानीय तहमध्येको एक स्थानीय तह हो । यो गाउँपालिका साविकका पडसरी, हाटी फर्साटिकर, बसन्तपुर, पट्खौली र छोटकी रामनगर गाँउ विकास समितिहरु समायोजन भई घोषणा भएको हो । साविकका ५ वटा गाविसहरुलाई समायोजन गरि नयाँ ६ वडाहरु बनाईएको हो । साविकको पडसरी गाविसका ५, ७, ८ र ९ वडालाई हालको १ नम्बर वडा कायम गरेको छ भने, १, २, ३, ४, ६ वडाहरुलाई हालको २ नम्बर वडा कायम गरिएको छ । यस्तै साविकका हाटीफर्साटिकर गाविसलाई ३ नम्बर वडा, साविकको बसन्तपुर गाविसलाई ४ नम्बर वडा, साविकको पट्खौली गाविसलाई ५ नम्बर वडा र साविकको छोटी रामनगरलाई हालको ६ नम्बर वडा घोषणा गरेको छ भने गाउँपालिकाको केन्द्र साविकको हाटी फर्साटिकर गाविसको कार्यालयमा राखिएको छ ।

कुल क्षेत्रफल ४८.५४ वर्ग किलोमिटर रहेको यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ३४ हजार १ सय ९१ रहेको छ । पूर्वमा नवलपरासी जिल्ला, पश्चिममा सिद्धार्थ नगरपालिका, मायादेवी र सियारी गाउँपालिका, उत्तरमा देवदह र तिलोत्तमा नगरपालिका, उत्तरमा देवदह र तिलोत्तमा नगरपालिका र दक्षिणमा रोहिणी गाउँपालिका रहेको यो गाउँपालिकाको बनावट समथर रहेको छ । प्राकृतिक छटाले भरिपूर्ण यस गाउँपालिमा अधिकांश मधेशी वर्गका विभिन्न जातीका मानिसहरु बसोबास गर्दछन । जस्तै यादव, कुर्मी, हरिजन, पासी, मुराव, बाह्रमण, मुसलमान आदी । यहाँ मुख्य पेशा भनेका कृषि नै हो तर यहाँका मानिसहरु विभिन्न किसिमका व्यवसाय पनि गर्दै आईरहेका छन । यहाँको रहन सहन, लवाई, भेष भुषा र सामाजिक सास्कृतिक चालचलन भारतसँग मिल्दो जुल्दो रहेको छ । खानेपानीमा धेरै जसो घरपरिवारले घरमै रहेको चापाकल धाराको पानी प्रयोग गरेको पाईन्छ भने केहि परिवारले सार्वजनिक आटिजन बोरिङको पानी खाएको पाइन्छ । पानीको क्षेत्रमा यस गाउँपालिका भित्र सुलभता पाईएको हुदा जमिन मुनिको पानीलाई विभिन्न क्षेत्रबाट उपयोगमा ल्याई कृषि क्षेत्रमा लगाउन सकेमा बर्षभरी नै हरियाली गाविसको रुपमा चिनाउन सकिन्छ । नेपाल चार जात छत्तिस वर्णको फुलवारी भएजस्तै यस गाउँपालिकाभित्र पनि विभिन्न धर्मालम्बिहरु बसोबास गरेको पाईन्छ । सबै धर्मलाई समानताका रुपमा उच्च मूल्यांकन गरिएको यस गाउँपालिकामा विभिन्न जातजातिहरु जस्तै थारु, बाह्रमण, क्षेत्री, मगर, मधेशी, तराईवासी आदिहरु एकआपसमा आफ्नो अस्तित्वमा राखी बसेका पाईन्छ ।

ऐतिहासिक धार्मिक तथा पर्यटकिय स्थलहरू :

दुर्गा मन्दिर, कोटही माई मन्दिर, मगर समाज, श्री रामजानकी मन्दिर, राम जानकी मन्दिर, लौहरौली कुटी, अबु बकर सिदिकि साथै विभिन्न स्थानका मस्जिदहरू यस गाउँपालिका का मुख्य ऐतिहासिक पर्यटकिय तथा धार्मिक स्थल हुन ।

१.२ ओमसतिया गाउँपालिकाको आधारभूत वातावरणीय अवस्था

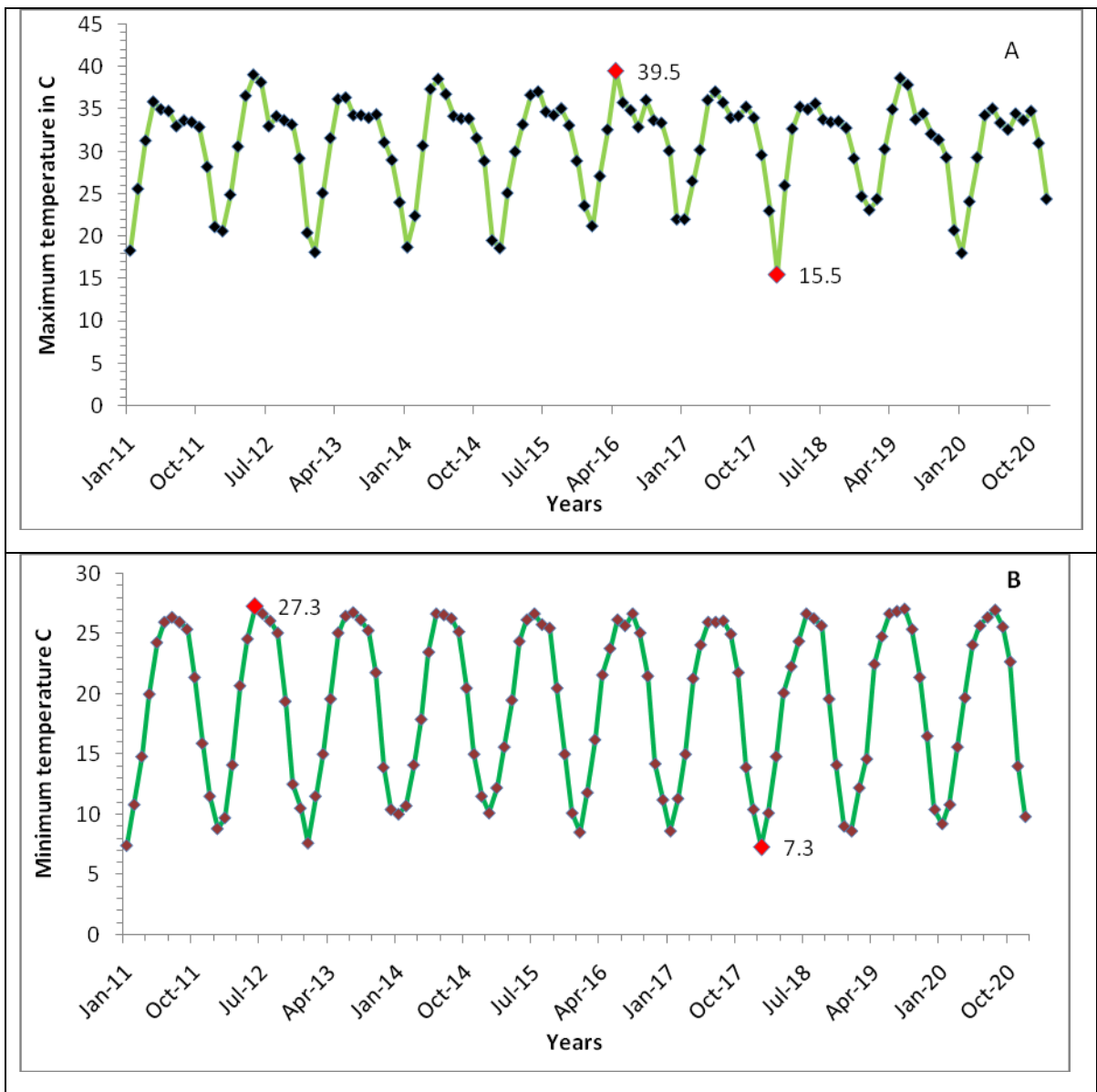
१.२.१ भौतिक वातावरण

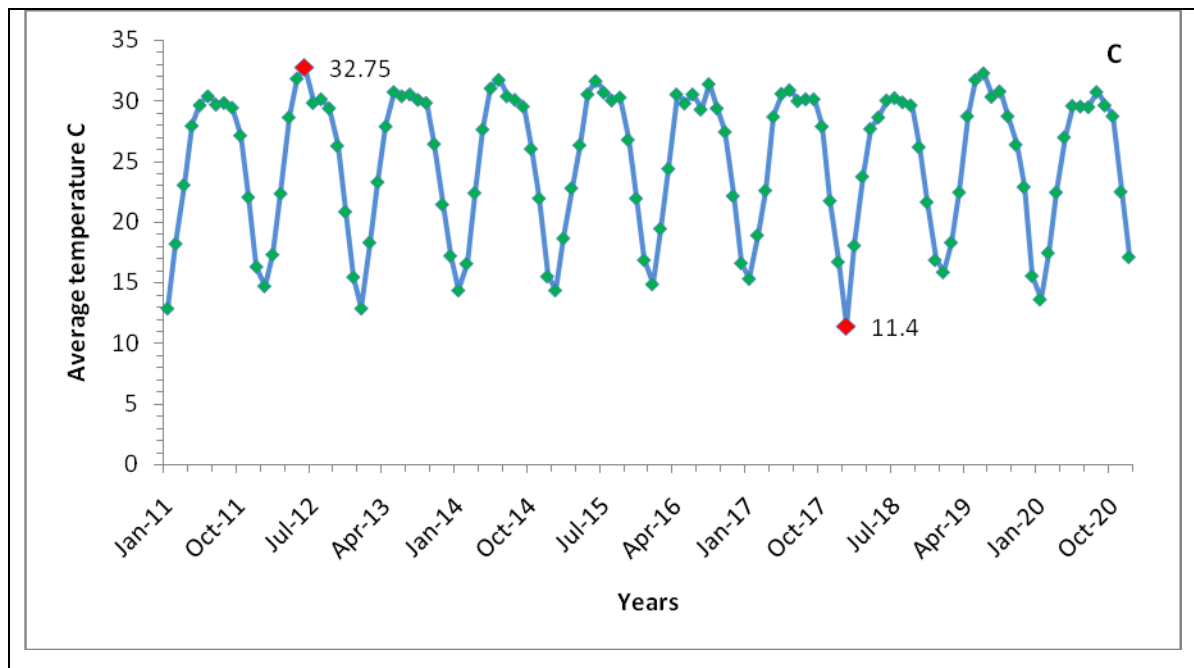
जलवायु तथा वर्षा

२०११ देखि २०२० सम्म भैरहवा स्टेशन ओमसतिया गाउँपालिकाको नजिकको स्टेशनको मौसम विश्लेषण गरिएको थियो । अधिकतम तापमान, न्यूनतम तापमान, औसत तापमान र त्यो स्टेशनको औसत वार्षिक वर्षाको विश्लेषण गरिएको थियो। यी विश्लेषणहरूको विवरण तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

(क) तापमान विश्लेषण

अधिकतम तापमान विश्लेषणले यो देखाउँदछ कि अप्रिल, २०१६ मा उच्चतम अधिकतम तापमान ३९.५ डिग्री सेल्सियस थियो र जनवरी २०१८ मा न्यूनतम अधिकतम तापमान १५.५ डिग्री सेन्टिग्रेड थियो । त्यस्तै न्यूनतम तापमान विश्लेषणले यो देखाउँदछ कि जुन २०१२ मा अधिकतम न्यूनतम तापमान २७.३ डिग्री सेल्सियस थियो । न्यूनतम तापक्रम जनवरी २०१८ मा ७.३ डिग्री सेल्सियस थियो । दश बर्षको समग्र औसत तापमान विश्लेषणले देखाउँदछ कि जून, २०१२ मा अधिकतम औसत तापमान ३२.७५ डिग्री सेल्सियस थियो र न्यूनतम औसत तापक्रम ११.४ डिग्री सेल्सियस थियो।

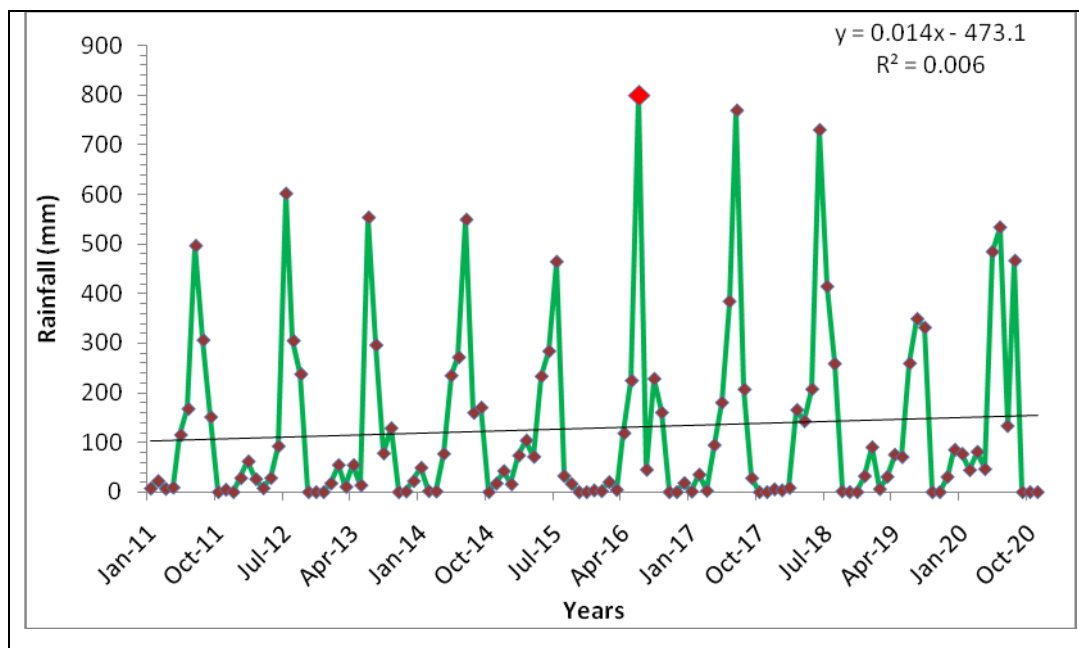

चित्र २ : अधिकतम (A), न्यूनतम (B), औसत (C) दश वर्षको तापमान विश्लेषण (२०११-२०२०)

(ख) वर्षा विश्लेषण

वर्षा विश्लेषणमा २०११-२०२० सम्म १० वर्षे वर्ष तथ्यांक विश्लेषणले यो पत्ता लगायो कि वर्षा बढ्नु वा घट्नुमा लागि कुनै खास प्रवृत्ति छैन । कुनै न कुनै रूपमा प्रकृतिमा वर्षा ढाँचा चित्र २ मा देखाइएको छ ।

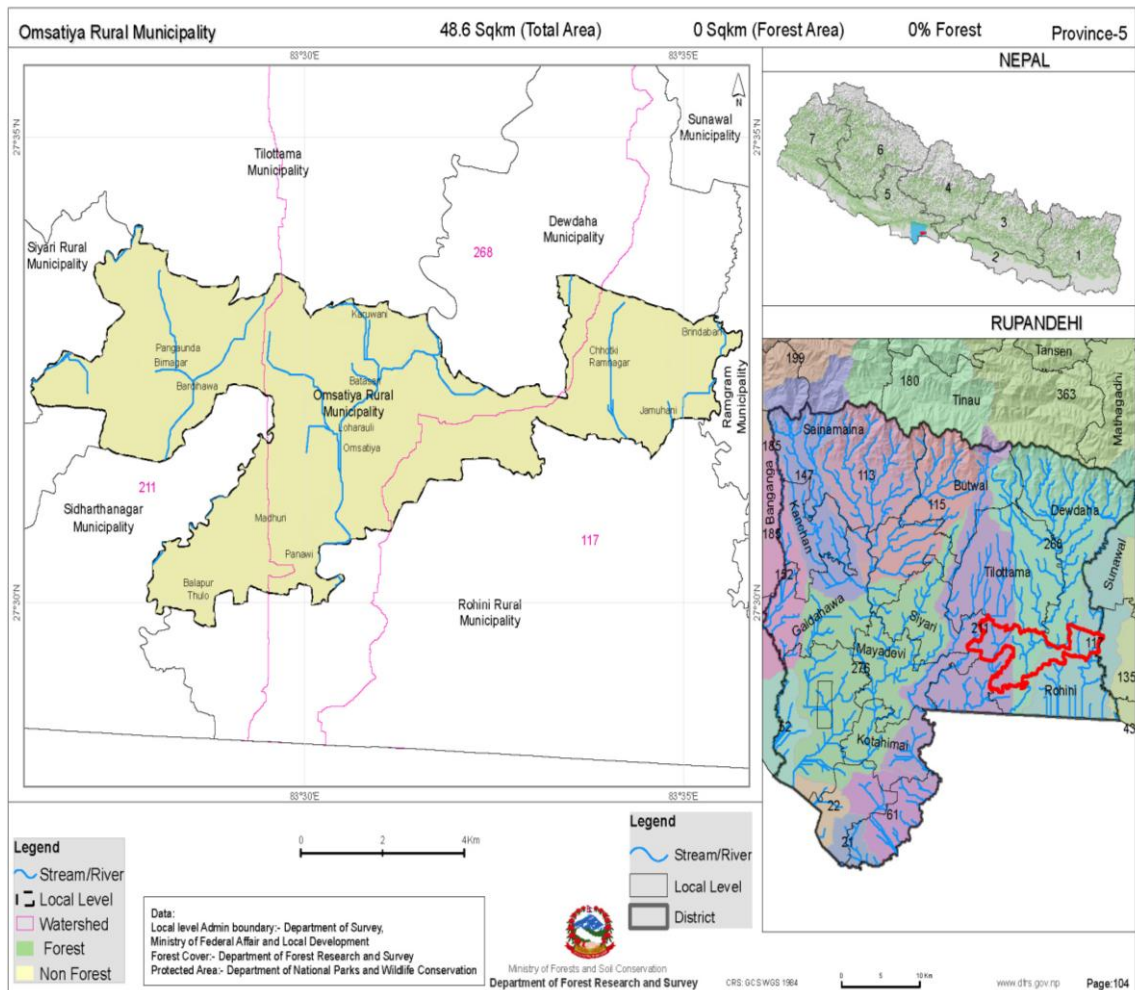

चित्र ३ : वर्षा विश्लेषण २०११ देखी २०२० भैरहवा स्टेशन

१.२.२ जल विज्ञान

ओमसतिया गाउँपालिका नदीहरू सिवालिक क्षेत्रबाट आएको हो र यसको रासायनिक सम्पत्तिले कृषिमा ठूलो महत्त्व राख्छ । तराई समथर भूभाग भएकाले प्राय सबै वडाहरूमा पानी जम्ने पोखरीहरू, बघेला खोला, रोहीणी नहर, कुडिया नदी, पानोडा नदी रहेको छ । तर यस गाउँपालिकामा ठूला नदी तथा जलाधार कुनै नभएको । यस गाउँपालिकामा पिउने पानी लगायत सम्पूर्ण पानीको श्रोत भनेको बोरिङ तथा टयूवेल रहको छ । पानीको गुणस्तर राम्रो नभएकोले यसको प्रशोधन गर्नु पर्ने अति जरूरी देखिन्छ साथै पाकृतिक रुपमा पानीको मुहान नभएकाले स्वच्छ खानेपानी तथा सिंचाइको भरपर्दो माध्यम देखिदैन । यस गाउँपालिकामा वर्षादको पानीमा भर पर्ने खालका पोखरीहरू हरेक वार्डमा रहेको हिउँदमा यी पोखरीहरू सुख्खा रहन्छन् । यस गाउँपालिकामा एक मात्र रोहीणी नहरको व्यवस्था रहेको छ । सिंचाइको लाग विशेष गरी वर्षाको पानी र बोरिङको मात्र व्यवस्थामा मात्र सिमित हुन परेकोले आगामी दिनमा नहर तथा कूलोको राम्रो व्यवस्था हुनु अति जरूरी छ ।

चित्र ४ : ओमसतिया गाउँपालिकाको प्रमुख निकास प्रणाली प्रस्तुत छ ।

१.२.३ मु-विज्ञान

ओमसतिया गाउँपालिकाको माटोको प्रमुख भाग ईट्रिक ग्लिसोलस अर्थात (पानी जम्ने स्थान, आकाशे पानी बग्न नपाएर जम्ने स्थान, पानी निकाशको राम्रो सुविधा नभएर माटो चिसो रहिरहने हुन्छ । यस प्रकारको माटोमा बिशेषगरी माटोको चिसोपनामा हुने कृषि खेती गर्नु पर्दछ ।) । हो । यस प्रकारको माटो नेपालको सन्दर्भमा कृषिका लागि सबैभन्दा उपयुक्त छ किनकि प्रायः उत्पादन यस प्रकारको माटोमा हुन्छ । वातावरणीय प्रभाव प्रत्यक्ष रूपमा माटोमा प्रभाव पार्दछ ।

१.२.४ जैविक-विज्ञान :

जिवधारीहरूको अध्ययन गर्ने विषयलाई जिव विज्ञान अर्थात जैविक विज्ञान भनिन्छ । यस ओमसतिया गाउँपालिकामा रहेका जिव जन्तु, वनस्पति आदि जैविक कुराहरूमा वातावरणीय प्रभाव दिन प्रतिदिन बढ्दै गईराखेको छ ।

१.३ योजनाको परिकल्पना, ध्येय तथा लक्ष्य

परिकल्पना:

वातावरण व्यवस्थापन योजनाको परिकल्पना ओमसतिया गाउँपालिकालाई वातावरण व्यवस्थापनमा उचित पहल कार्यान्वयनका लागि योजनाका विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्न बमोजिम रहेको छ ।

ध्येय :

यस योजनाको मुख्य ध्येय वातावरणीय प्रभावका कार्यहरूलाई विकासमा मुलप्रवाहीकरण गर्ने र समुदायको हरेक वर्गको जीवनस्तरमा सुधार ल्याई सुरक्षित बाँच्न पाउने अधिकार कायम गर्ने रहेको छ ।

लक्ष्य :

यस योजनाको लक्ष्य वातावरणबाट हुने जनधनको क्षति तथा जोखिमलाई कम गर्नुको साथै सहभागितामुलक प्रक्रियाबाट पहिचान गरिएका मुद्दाहरूलाई योजनाको रूप दिई पुर्वतयारीको कार्यहरू गर्ने, जीविकोपार्जनमा अभिवृद्धि गर्ने र विपद् जोखिम न्यूनीकरणका कार्यलाई विकास योजनाहरूमा मुलप्रवाहीकरण गर्ने रहेको छ ।

१.३.१ योजनाको उद्देश्य

वातावरण व्यवस्थापनका कार्यहरूलाई संस्थागत गरी विभिन्न दृष्टिले सुरक्षित समुदायको निर्माण गर्नको लागि स्थानीय तहका आवधिक र वार्षिक कार्यक्रममा समेत मूलप्रवाहीकरण गरी दीगो विकास गर्नको लागि वातावरण व्यवस्थापन योजना निर्माण गरिएको छ ।

- जैविक विविधता संरक्षणको लागि व्यवस्थापन योजना बनाउने
- हावा, पानी, माटो, नदी, नाला, पोखरी, बोट विरुवा, खाद्य संरक्षणको लागि व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गर्ने
- फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना
- जलवायु परिवर्तन अनुकूलनको लागि व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्ने
- विपद् सम्बन्धी न्यूनतम आधार तथा साभ्मा मापदण्ड निर्धारण गरी गाउँपालिका स्तरीय विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गर्ने ।
- गाउँपालिका भित्र रहेका विपद्को सङ्कटासन्नता, जोखिम र क्षमता पहिचान तथा विश्लेषण गर्ने ।
- वातावरण व्यवस्थापनका प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रम सहितको योजना तर्जुमा गर्ने ।
- स्थानीय तहका नीति तथा विकास कार्यक्रममा सबै क्षेत्र र वर्गको समानुपातिक सहभागिता सुनिश्चित गरी वातावरणीय व्यवस्थापनलाई संस्थागत गर्न मार्ग प्रशस्त गर्ने ।
- वातावरणबाट प्रभावित समुदायलाई सुरक्षित र सम्मानजनक जीवनयापनका लागि आधारभूत सहयोग उपलब्ध गराउने ।
- उपलब्ध न्यूनतम साधन श्रोतको अधिकतम उपयोग गर्दै आवश्यक पर्ने थप साधन श्रोतको खोजी गरी सरकार र सरोकारवाला निकाय तथा संघसंस्था सँग समन्वय गरी विपद् प्रभावित समुदायलाई सहयोग उपलब्ध गराउने ।

१.४ योजनाको आवश्यकता तथा महत्व

वातावरण व्यवस्थापन भित्र गरिने विभिन्न चरणका कार्यहरूलाई व्यवस्थित गर्नका लागि स्थानीय स्तरमा तर्जुमा गरिने विकास योजनाको एउटा प्रमुख भागका रूपमा निरन्तर यो योजना कार्यान्वयन हुन्छ । वातावरणीय प्रभावबाट सृजित विपद्को घटना , मानव समुदायका लागि सम्वेदनशील भएकाले यस्तो अवस्था नआओस भन्नाको निमित्त हरेक विकासका कार्यलाई वातावरण व्यवस्थापन कार्यसँग समायोजन गरी दीगो विकासका क्रियाकलापमा समुदायको सक्रिय सहभागिता समेतको अपेक्षा गरिएको हुँदा यसले महत्वपूर्ण स्थान ओगटेको हुन्छ । यसकारण यस योजनाको निकै ठूलो महत्व रहेको छ । त्यसैले यस योजनाको आवश्यकता र महत्वलाई अग्रस्थानमा राख्न सकिन्छ । गाउँपालिका स्तरीय वातावरण व्यवस्थापन योजनाका निम्न महत्वले यसको आवश्यकतालाई पुष्टि गर्दछ ।

- गाउँपालिका स्तरमा संस्थागत वातावरण व्यवस्थापन योजना संरचना तयार हुने ।
- गाउँपालिकास्तरीय विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा सूचनाको पहुँच रहने ।
- जोखिम तथा क्षमता विश्लेषणमा समुदायको सहभागिता हुने ।
- गाउँपालिकामा तयारी, प्रतिकार्य समुहहरू निर्माण हुने ।
- गाउँपालिका स्तरमा वातावरण एवं विपद् जोखिम न्यूनीकरण योजना तर्जुमा हुने ।
- समुदायले व्यवस्थापन गरेको श्रोतहरूमा समान पहुँच ।
- गाउँपालिका स्तरमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरिने ।
- समुदायमा आधारित पूर्वचेतावनी प्रणालीहरूको स्थापना हुने भएकाले समुदाय सुरक्षित रहन मद्दत पुग्ने ।
- यस योजनाले विपद् पुर्व, विपद्का समयमा र विपद् पश्चात मानिस माथि पर्ने प्रतिकुल प्रभावको बारेमा योजना तर्जुमा हुनेछ ।
- जैव विविधता संरक्षणको लागि कसरी गर्ने भन्ने सहयोग पुग्दछ ।
- हावा, पानी, माटो को अवस्थाबारे जानकारी भई सो को सुधार एवं असल कार्यान्वयनका लागि पहल गर्न सहज वातावरण सृजना हुन्छ ।
- जलवायु परिवर्तन अनुकुलन, फोहोरमैला ब्यवस्थापन योजनाबाट काम गर्न सहयोग पुग्छ ।
- सामाजिक, साँस्कृतिक र स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका विषयलाई व्यवस्थित गर्न सहयोग गर्छ ।
- खानेपानी, सरसफाई र स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका विषयलाई व्यवस्थित गर्न सहयोग गर्छ । ,
- स्रोतको सही सदुपयोग गरी प्रभावित समुदायलाई प्रकोपको पीडाबाट मुक्ति दिने बाटो तयार गर्छ
- क्षेत्रगत रुपमा कामको बाँडफाँड हुने हुँदा मानवीय सहयोग पारदर्शी, प्रभावकारी र व्यवस्थित हुनुको साथै सेवाप्रदायकमा जवाफदेही र उत्तरदायित्व भावनाको विकास गराउँछ ।

१.५ योजनाकी सिमा

योजना तथा कार्यक्रमहरूका आफ्नै महत्व र सीमा हुन्छन् । यस योजनाका पनि महत्वका साथै निम्नअनुसार सीमा पनि रहेका छन् , योजनाको कार्यान्वयन स्थानीय निकायहरूले आफ्नो नियमित योजना तर्जुमा प्रक्रियाको अभिन्न अंगको रुपमा गर्ने भएकाले विकास निर्माण सँग सम्बन्धित भएर निरन्तर कार्यान्वयनमा रहने छन् । यस योजनाको कार्यान्वयनको लागि ओमसतिया गाउँपालिकाले आवश्यक रुपमा जनशक्ति तयार गर्न समय लाने छ र त्यसको लागि श्रोतको खोजी गर्नुपर्ने अवस्था रहन्छ, जुन उपलब्ध हुन्छ नै भने निक्कै गर्न सकिदैन । यस योजनाको कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि आवश्यक दक्ष जनशक्तिको स्थानीय स्तरमा कम उपलब्धता रहन सक्छ ।

१.६ योजना निर्माण प्रक्रिया विधि:

“ वातावरण व्यवस्थापन योजना २०७८ ” को मस्यौदा अनुसार यो योजना तर्जुमा गर्दा गाउँपालिका र वडाका समुदायको प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष र समावेशीयुक्त सहभागिता सुनिश्चित हुने गरी समावेशी, सहभागितामूलक र यथार्थपरक बनाउन निम्न अनुसारको प्रक्रियाहरू अवलम्बन गरिएका छन् ।

योजना निर्माणमा गाउँपालिकाको छनौट : असल मित्र मल्टिपर्पोज कम्पनी प्रा.लि. र ओमसतिया गाउँपालिका बिच सम्झौता भई ओमसतिया गाउँपालिकाको वातावरण व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्ने भनि अघि बढिएको छ ।

प्रारम्भिक भेला तथा स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समितिमा छलफल :

गाउँपालिका जनप्रतिनिधी , प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, वातावरण र विपद र फोहोरमैला व्यवस्थापन गाउँपालिका फोकल व्यक्ति, स्थानीय राजनीतिक दलका प्रतिनिधी, स्थानीय बुदिजीवीहरू , ज्येष्ठ नागरिक, स्थानीय संघसंस्थाको प्रतिनिधि तथा 'सरोकारवालाहरूको प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष सहभागितामा वातावरण व्यवस्थापन योजना निर्माणका लागि छलफल गरिएको थियो ।

गाउँपालिकाको कार्यालय र गाउँपालिका स्तरीय विपद् व्यवस्थापनका छलफल :

गाउँपालिका स्तरीय योजना बनाउने विषयमा असल मित्र मल्टिपर्पोज कम्पनी प्रा.लि. तथा ओमसतिया गाउँपालिका तथा गाउँपालिका स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति तथा अन्य स्थानीय संघसंस्थाका प्रतिनिधी तथा सरोकारवालाहरू सँग छलफल गरी वडा तथा गाउँपालिका स्तरीय योजना बनाउने कार्यमा सहमति भएको थियो ।

योजना निर्माण अभिमुखीकरण: असल मित्र मल्टिपर्पोज क. प्रा.लि. को सहजीकरणमा वातावरण व्यवस्थापन योजनाको अभिमुखीकरण गरिएको थियो । यस अभिमुखीकरणमा सहभागीहरूलाई व्यवस्थापन सम्बन्धी विषयवस्तु साथै वातावरण व्यवस्थापन योजना २०७८ को मस्यौदा प्रतिवेदन बारेमा प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष, प्रविधिको प्रयोग गरी छलफल गरिएको थियो भने सूचना संकलन विधि तथा प्रक्रियाका बारेमा छलफल तथा अभ्यास गरिएको थियो ।

गाउँपालिकाको वातावरण व्यवस्थापन योजना निर्माण :

यस वातावरण व्यवस्थापन योजना तयार गर्ने सम्बन्धमा ओमसतिया गाउँपालिकाको वातावरण, विपद्, फोहोरमैला व्यवस्थापन फोकल व्यक्ति, गाउँपालिका स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिती, गाउँपालिका कार्यालय, वडा कार्यालय सँग प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष समन्वय गरी यस ओमसतिया गाउँपालिकाको वातावरण व्यवस्थापन योजना २०७८ निर्माण गरिएको छ ।

वडा स्तरीय सूचना संकलन:

गाउँपालिका स्तरीय वातावरण व्यवस्थापन योजनामा निर्माणका प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष सहभागी भएका सहभागीहरूबाट प्राप्त सूचनाको संकलन गरिएको थियो । जसमा विशेष गरेर सामाजिक र आर्थिक सूचनाहरू, हावा, पानी, माटोको प्रभावहरू, गाउँपालिकामा हुने प्रकोपहरू र विपद् जोखिम विवरण आदि संकलन गरिएको थियो । उक्त सूचनालाई गाउँपालिकामा छलफल तथा पुनरावलोकन समेत गरी गाउँपालिकास्तरीय सूचना संकलन गरिएको थियो ।

योजना खाका लेखन कार्य :

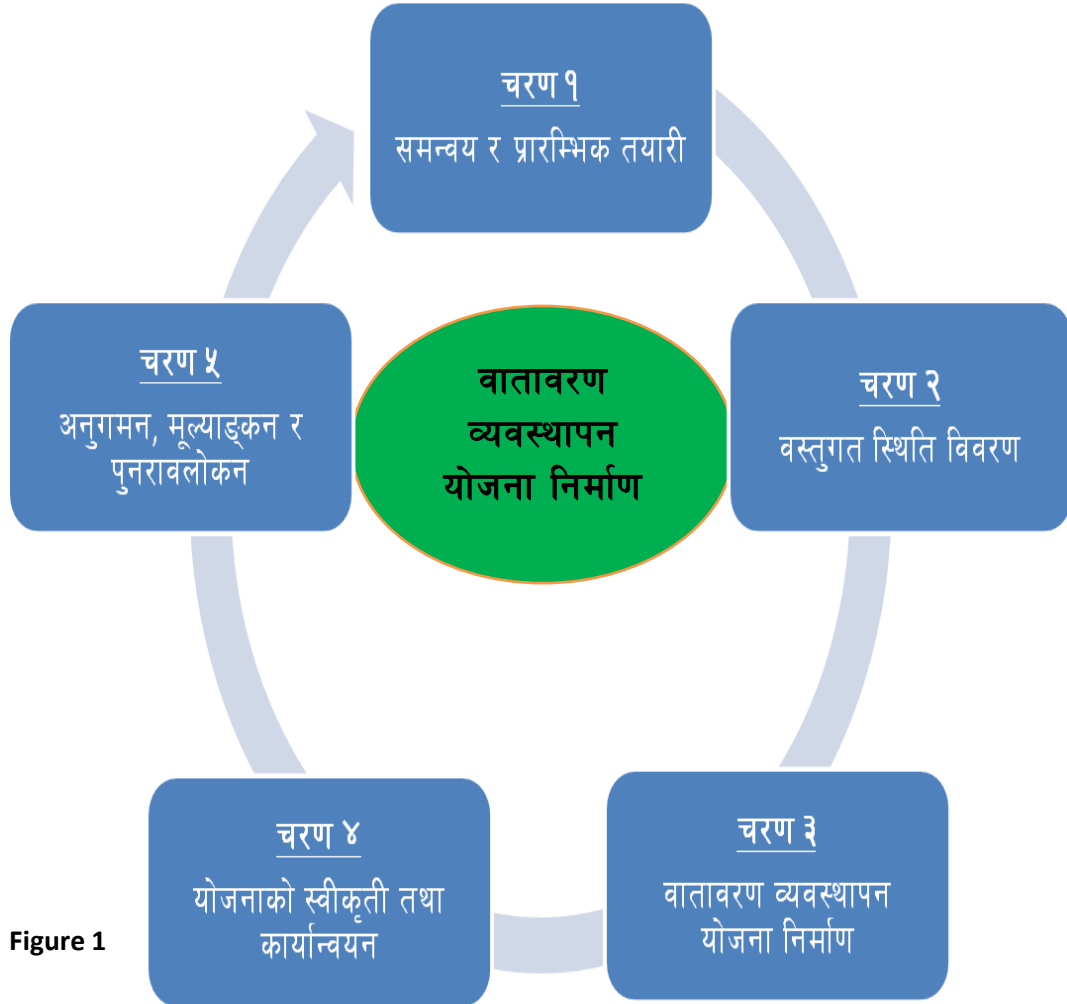
सहभागीबाट आएको 'सूचना तथा योजना निर्माणका क्रममा वडा स्तरबाट आएका सूचना र वडा स्तरका वातावरण व्यवस्थापन योजनाहरूलाई समेट्दै वातावरणविद परामर्शकर्ता, संस्थाका प्राविधिक जनशक्ति, व्यवस्थापन जनशक्ति र गाउँपालिका सँग समन्वय गरी लेखने कार्य सम्पन्न भएको थियो ।

गाउँपालिका स्तरीय योजना बैठक:

योजना निर्माण गर्नको लागि बैठक संचालन गरिएको थियो । सहभागीतामूलक रुपमा विभिन्न वातावरणीय असरहरू कम गर्न र विपद्को अवस्था सिर्जना हुन नदिन वातावरण व्यवस्थापन क्षेत्रमा के के कार्य गर्ने भन्ने सन्दर्भमा विस्तृत छलफल तथा समुह कार्य गरिएको थियो । सहभागीहरूबाट तथा गाउँपालिकाबाट आएको सूचनाको आधारमा ओमसतिया गाउँपालिकाको गाउँपालिकास्तरीय वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तयार गरिएको थियो । योजना निर्माणका क्रममा वडास्तरबाट आएका योजनाहरूलाई समेट्दै आवश्यकता अनुसार थप योजनाहरूको पनि छनोट गरिएको थियो ।

योजनाको प्रस्तुती र सुझाव संकलन गोष्ठी:

वातावरण व्यवस्थापन योजनालाई ओमसतिया गाउँपालिकामा मस्यौदाको रूपमा प्रस्तुती गरी योजनामा थप्नुपर्ने बुँदाहरू र आवश्यक सल्लाह सुझाव समेटिएको थियो ।

योजनाको अन्तिम लेखन कार्य र योजनाको तयारी :

ओमसतिया गाउँपालिका तथा सहभागिहरूबाट आएको सुझावलाई पनि समेटेर वातावरण व्यवस्थापन योजनाको तयारी कार्य सम्पन्न गरिएको थियो ।

१.७ योजना कार्यान्वयन रणनीति

१.७.१ योजनाको स्वीकृति:

वातावरणीय व्यवस्थापन योजनालाई गाउँपालिकाले आवश्यक प्रक्रिया पूरा गरी स्वीकृत गराइने छ ।

१.७.२ बजेट व्यवस्था:

(क) गाउँपालिकाबाट स्वीकृत योजना भएकोले निर्धारण प्राथमिकता प्राप्त क्रियाकलापहरु सञ्चालनको लागि गाउँपालिकाले आफ्नो क्षमताले भ्याएसम्म बजेट विनियोजन गर्नेछ ।

(ख) योजना कार्यान्वयनको लागि गाउँपालिकाले जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति, जिल्ला समन्वय समिति, विषयगत कार्यालय, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था तथा दातृ निकाय समेतको समन्वय र सहयोगमा बजेटको व्यवस्थापनमा पहल गर्नेछ ।

१.७.३ योजना कार्यान्वयन :

(क) गाउँपालिकाले स्वीकृत वातावरण व्यवस्थापन योजना स्थानीय विपद् जोखिम व्यवस्थापन समिति मार्फत कार्यान्वयन गराउन प्राथमिकता दिनेछन् ।

(ख) गाउँपालिका स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समितिले स्वीकृत योजना विषयगत कार्यालय, समुदाय सङ्घसंस्था तथा निजी क्षेत्र एवं समुदायमा आधारित विपद् व्यवस्थापन समिति समेतको सहयोग लिई कार्यान्वयन गर्नेछ ।

१.८ योजनाको अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा पुनरावलोकन:

१.८.१ गाउँपालिकाले वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्दा वातावरण व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयनको समेत नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नेछ ।

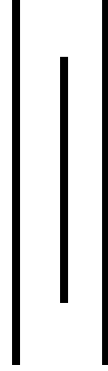
१.८.२ गाउँपालिका स्तरमा गठित अनुगमन समितिले वातावरण व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रमको प्रभावकारिता समेत मूल्याङ्कन गरी आवश्यकता अनुसार गाउँपालिकामा सिफारिस गर्नेछ ।

१.८.३ वातावरण व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन गर्ने संस्थाहरुले आफ्नो अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदन सम्बन्धित निकाय, स्थानीय निकायमा पेश गर्नेछ ।

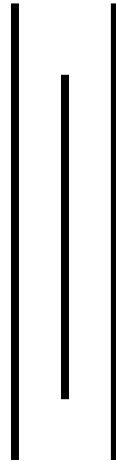
१.८.४ गाउँपालिकाको कुनै पनि क्षेत्रमा वातावरणले पारेको परिवर्तनलाई सम्बोधन गर्न प्रत्येक वर्ष योजनाको पुनरावलोकन गरी वार्षिक कार्यक्रम तथा योजना तयार गर्नेछ ।

१.८.५ वातावरण व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन प्रत्येक ५ वर्षमा योजनाको बृहत् पुनरावलोकन गरी अध्यावधिक गर्नेछ ।

ओमसतिया गाउँपालिका २०७८

परिच्छेद - ३ नतिजा

वातावरण व्यवस्थापन योजना २०७८

परिच्छेद २ : नतिजा

सर्वेक्षणबाट प्राप्त जानकारी

मानिसको जीवनशैली आचरणले उनीहरू बसोबास गर्ने वातावरणमा निकै ठुलो प्रभाव पार्दछ। यसका साथै कुनै पनि ठाउँमा प्राकृतिक श्रोत साधनहरू के कति छन् र तिनीहरूको अवस्था कस्तो छ भन्ने कुराले पनि त्यस ठाउँको वातावरणको मुल्यांकन गर्दछ। त्यसैले ओमसतिया गाउँपालिकाको वातावरणीय अवस्था र स्थानियहरूले प्रयोग गर्ने श्रोत साधन सम्बन्धि जानकारी लिन प्रश्नावलीलाई तपसिल बमोजिम बर्गीकरण गरिएको छ।

- १) कृषि
- २) पानि
- ३) उर्जा
- ४) फोहोरमैला व्यवस्थापन
- ५) भु-जोखिम
- ६) जलवायु परिवर्तन

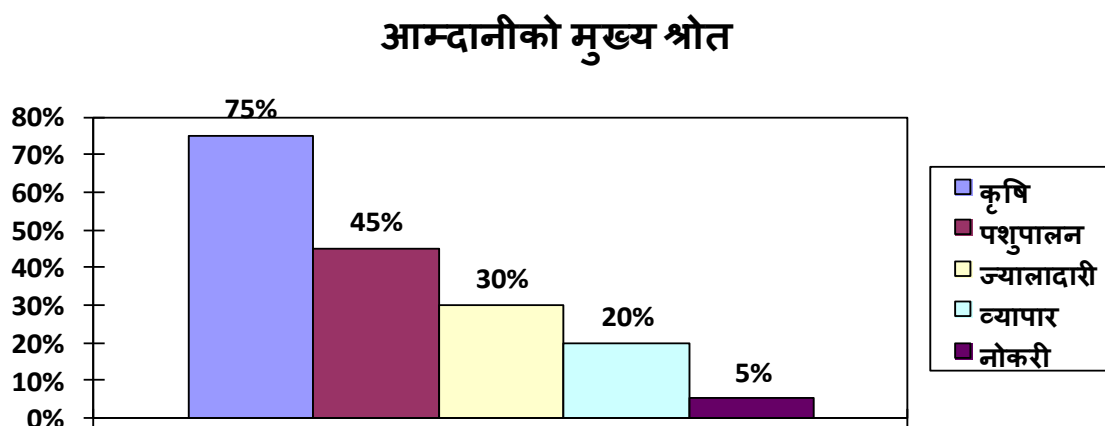
विभाजन गरियो ति प्रश्नावलीहरूलाई प्रयोग गरी ओमसतिया गाउँपालिकाको वार्ड नं. १ देखी ६ सम्म सर्वेक्षण गरियो। उक्त सर्वेक्षणको नतिजा विद्यागत रूपमा तल प्रस्तुत गरिएको छ।

२.१ कृषि :-

ओमसतिया गाउँपालिकामा गरिएको सर्वेक्षण अनुसार आम्दानीको मुख्य श्रोत कृषि, पशुपालन, ज्यालादारी, व्यापार र व्यवसाय, नोकरी आदी गर्ने गरेको अध्ययनले देखाएको छ। कृषिमा ७५%, पशुपालनमा ४५%, ज्यालादारीमा २०%, व्यापार व्यवसाय ३०%, नोकरी ५% मात्र संलग्न रहेको देखिन्छ।

नोट : तल उल्लेखित चित्र बमोजिम एक व्यक्तिले दुई वा सो भन्दा बढि पेशा पनि गर्ने भएको हुदा सो डाटालाई पनि जोड गरेर उल्लेख गरिएको छ ।

चित्र १ आठवानीको मुख्य श्रोत

चित्र १ आम्दानीको मुख्य श्रोत

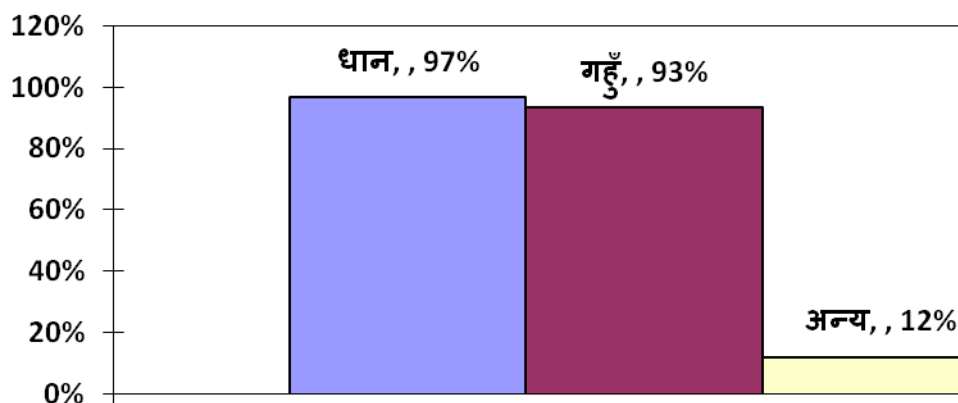
अन्न बाली

कृषि उत्पादनलाई अन्न बाली, तरकारी बाली, तेलन बाली, कोशे बाली र फलफुल गरी पाँच प्रकारमा छुट्टयाएर विश्लेषण गयरएको छ । कृषिमा संलग्न व्यक्तिहरुले अन्न बालीको रुपमा मुख्यतः धान, गहुँ, अन्य लगाउने गरेको र तरकारी बालिको रुपमा आलु, काउँली, सिमि / बोडी, टमाटर / प्याज लगाउने गरेका छन ।

नोट : तल उल्लेखित चित्र बमोजिम प्रत्येक अन्न र तरकारी बालीहरूलाई १००% को आधारमा मापन गरिएको छ ।

चित्र २ अन्न बाली

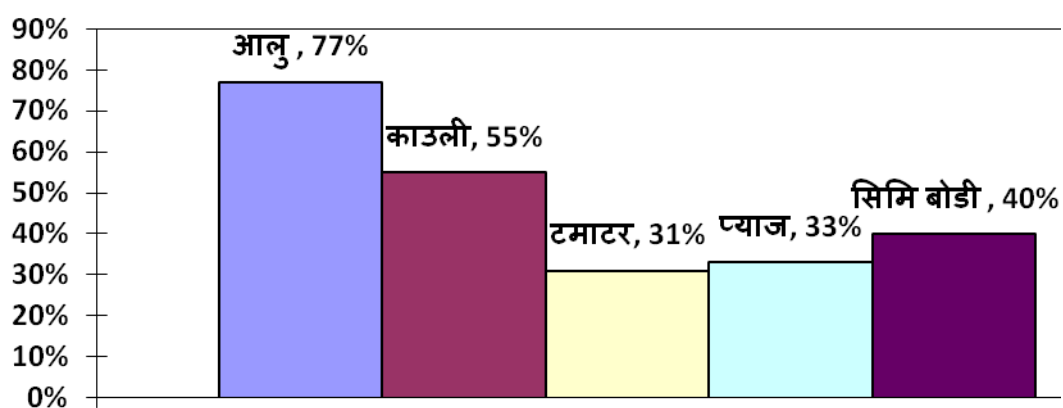
अन्न बाली

चित्र २ धान, गहुँ, अन्य विवरण

चित्र ३ तरकारी बाली उत्पादन

तरकारी खेति

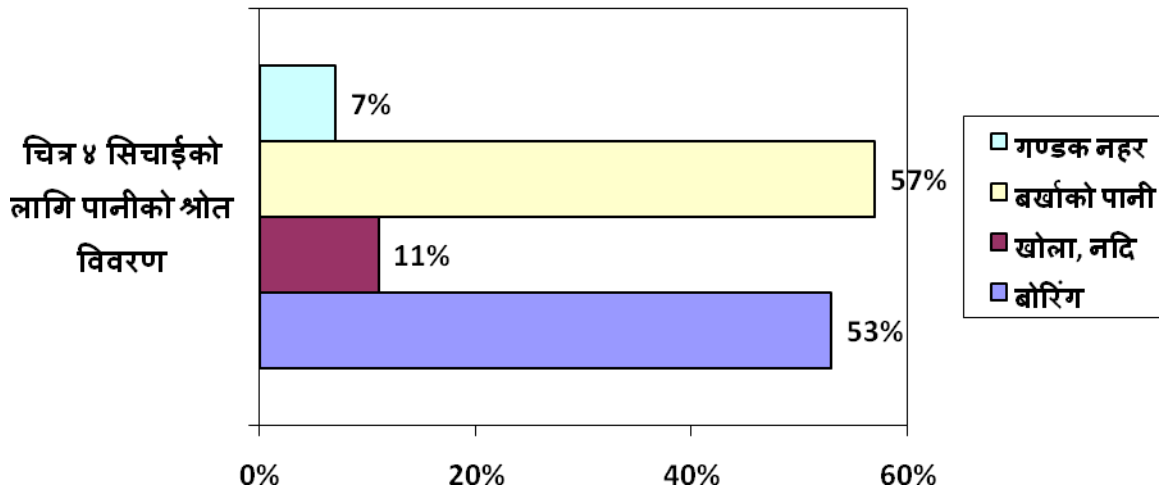
चित्र २ तरकारी खेति विवरण

२.२ सिंचाईको लागि पानीको श्रोत :

सिंचाई गर्नका निम्ति मानिसहरु मुख्य रुपमा बर्खाको पानीमा भर पर्ने गरेको अध्ययनले देखाएको छ । त्यस बाहेक बोरिंग, खोला, नहर सिंचाईको लागि मुख्य श्रोत रहेको चित्र ४ ले संख्याको विवरण प्रस्तुत गरेको छ ।

नोट : तल उल्लेखित चित्र बमोजिम एक व्यक्तिले दुई वा सो भन्दा माध्यमबाट पानी उपभोग गर्ने हुदा सो डाटालाई पनि जोड गरेर उल्लेख गरिएको छ ।

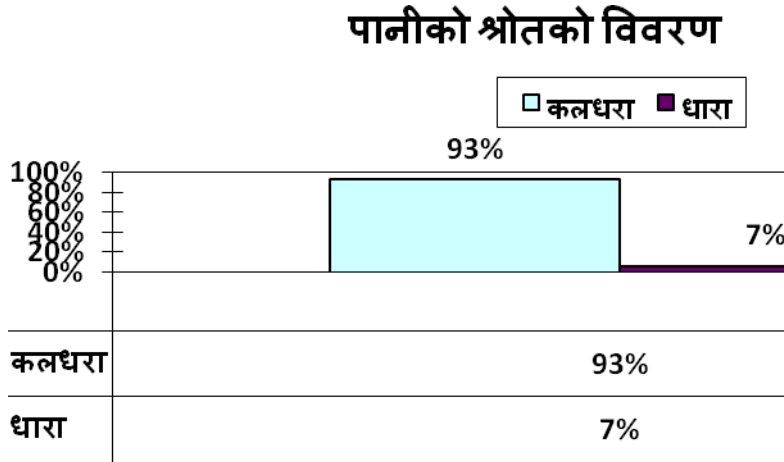
सिंचाईको लागि पानीको श्रोत

२.३ पानी :-

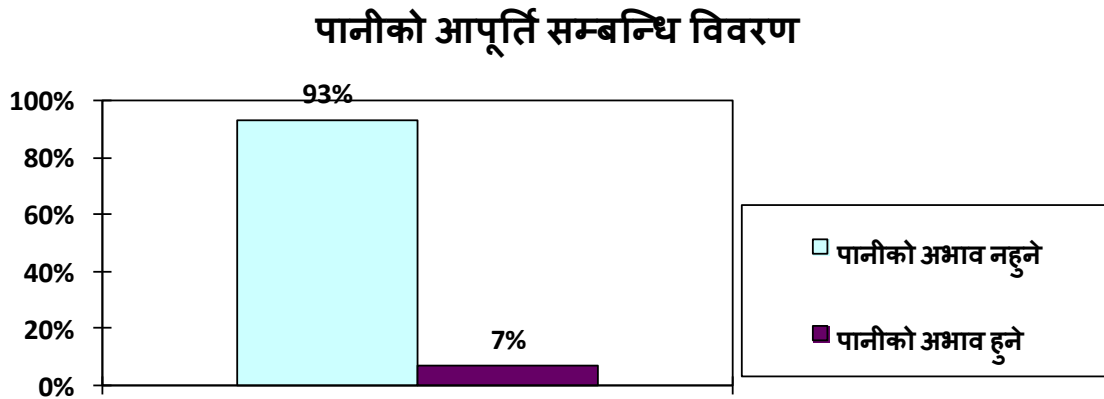
ओमसतिया गाउँपालिकामा गरिएको सर्वेक्षण अनुसार खानेपानी तथा अन्य प्रयोजनका लागि पानिको मुख्य श्रोत रहेको छ । यस बाहेक कतिपयले धाराको पानि पनि प्रयोग गर्ने गरेका छन । चित्र १ मा कति प्रतिशतले कुन खानेपानीको प्रयोग गर्छन भन्ने विवरण पेश गरिएको छ । अध्ययन क्षेत्रमा ९३% लाई पानिको अभाव नहुने र ७% लाई खडेरी लाग्ने समयमा पानिको अभाव हुने सर्वेक्षणले देखाएको छ । सबै उत्तरदाताले कुनै पनि पानिको श्रोत वा मुहान प्रदुषित नरहेको जानकारी दिएका छन ।

चित्र १ पानीको श्रोतको विवरण

चित्र १ पानीको श्रोतको विवरण

पानीको आपूर्ति सम्बन्धी ब्यवस्था चित्र १ क

चित्र १ क पानीको आपूर्ति सम्बन्धि विवरण

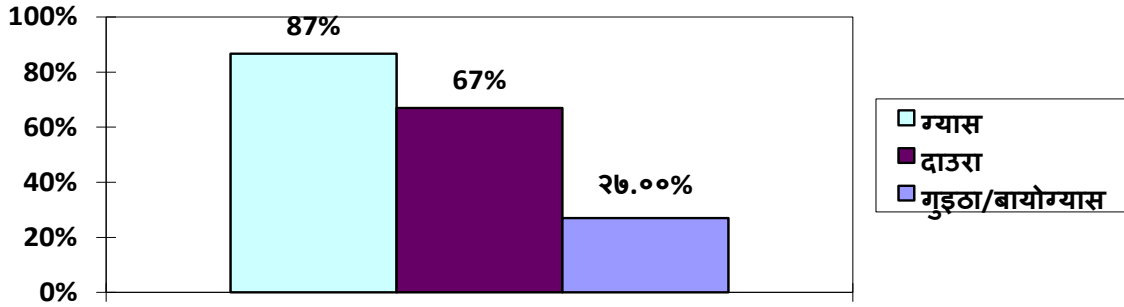
२.४ उर्जा र फोहोरकैला व्यवस्थापन :-

ओमसतिया गाउँपालिकामा गरिएको सर्वेक्षण अनुसार मानिसहरूले मुख्यतः ग्यास, दाउँरा गुईठा र बायो ग्यास प्रयोग गरेको पाईन्छ । खाना बनाउँनका लागि मानिसहरूले मुख्य रूपमा ग्याँस, दाउँरा र गुईठारबायो ग्याँस को प्रयोग गर्ने गरेको सर्वेक्षण अध्ययनले देखाएको छ, । बत्ति बाल्नको लागि सम्पूर्णले विद्युतको प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ । संख्यागत विश्लेषण चित्र १ मा गरिएको छ ।

नोट : तल उल्लेखित चित्र बमोजिम एक व्यक्तिले दुई वा सो भन्दा माध्यमबाट पानी उपभोग गर्ने हुदा सो डाटालाई पनि जोड गरेर उल्लेख गरिएको छ ।

चित्र १ खाना पकाउने प्रयोग हुने उर्जाका श्रोतहरू

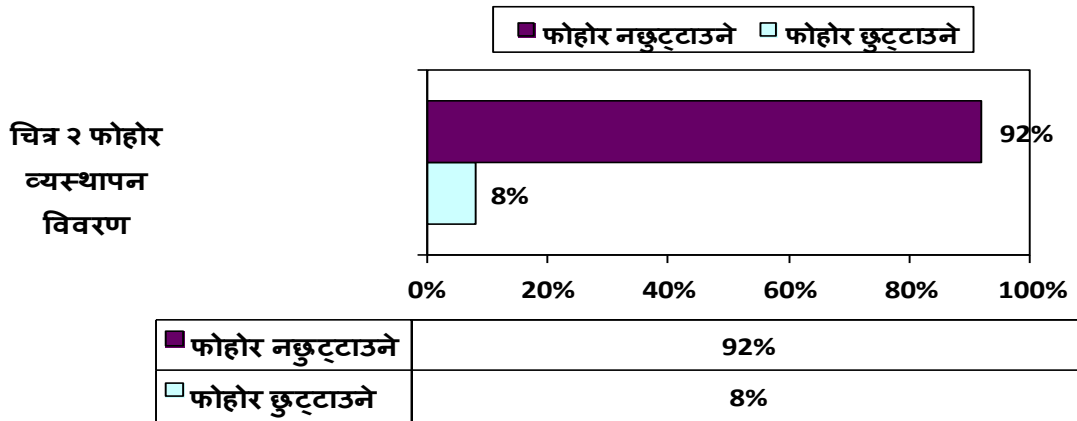
खाना पकाउने प्रयोग हुने उर्जा

चित्र १ खाना पकाउने प्रयोग हुने उर्जा विवरण

चित्र २ फोहोर व्यवस्थापन विवरण

फोहोर व्यवस्थापन विवरण

२.५ प्रकोप, सङ्कटासन्नता, क्षमता र जोखिम विश्लेषण - भु - जोखिम

ओमसतिया गाउँपालिकाको वार्ड नं. १ देखी वार्ड नं. ६ सम्पुर्ण वार्डहरूमा वडा जनप्रतिनिधीहरू , कर्मचारी, स्थानीय बुद्धीजीविहरू, ज्येष्ठ नागरिक, स्थानीय संघसंस्थाका प्रतिनिधि तथा सरोकारवालाहरूको सहभागितामा के कस्ता प्रकोपहरू छन् र त्यसमध्ये कुन प्रकोप मुख्य समस्याको रूपमा रहेको छ भनेर जोडी तुलना विधिबाट वडाको स्तरीकरण गरिएको थियो । जुन यस प्रकार रहेको छ ।

वडा स्तरीय प्रकोप पहिचान, नक्साङ्कन तथा स्तरीकरण

वडा	ओमसतिया गाउँपालिकामा प्रकोप तथा प्रकोप स्तरीकरण									
	पहिलो	दोस्रो	तेश्रो	चौथो	पाँचौ	छैटौ	सातौ	आठौ	नवौ	दशौ
१	बाढी	खडेरी	सडक दुर्घटना	आगलागी	कृषिमा लाग्ने रोग	पशुमा लाग्ने रोग	हावाहुरी	सर्पदंश	असिना	भुकम्प
२	बाढी	खडेरी	सडक दुर्घटना	आगलागी	कृषिमा लाग्ने रोग	पशुमा लाग्ने रोग	हावाहुरी	सर्पदंश	असिना	भुकम्प
३	बाढी	खडेरी	सडक दुर्घटना	आगलागी	कृषिमा लाग्ने रोग	पशुमा लाग्ने रोग	हावाहुरी	सर्पदंश	असिना	भुकम्प
४	बाढी	खडेरी	सडक दुर्घटना	आगलागी	कृषिमा लाग्ने रोग	पशुमा लाग्ने रोग	हावाहुरी	सर्पदंश	असिना	भुकम्प
५	बाढी	खडेरी	सडक दुर्घटना	आगलागी	कृषिमा लाग्ने रोग	पशुमा लाग्ने रोग	हावाहुरी	सर्पदंश	असिना	भुकम्प
६	बाढी	खडेरी	सडक दुर्घटना	आगलागी	कृषिमा लाग्ने रोग	पशुमा लाग्ने रोग	हावाहुरी	सर्पदंश	असिना	भुकम्प

२.६ मौसमी पात्रो

मौसमी पात्रो अनुसार कुन कुन समयमा मनसुन वर्षा, हिउँदे वर्षा, आगलागी , गर्मी, जाडो , असिना, तुषारो पर्ने हुन्छ भनेर समुदाय सँग पछिल्लो ३० वर्षको अन्तरालमा आएको परिवर्तन अनुसार मौसमी पात्रोमा पहिचान गरिएको छ ।

मौसम		वैशाख	जेठ	असार	श्रावण	भाद्र	आश्विन	कार्तिक	मङ्सिर	पौष	माघ	फाल्गुन	चैत्र
मनसुन वर्षा	३० वर्ष पहिले												
	अहिले												
हिउँदे वर्षा	३० वर्ष पहिले												
	अहिले												
गर्मी	३० वर्ष पहिले												
	अहिले												
जाडो	३० वर्ष पहिले												
	अहिले												
असिना	३० वर्ष पहिले												
	अहिले												
तुषारो	३० वर्ष पहिले												
	अहिले												

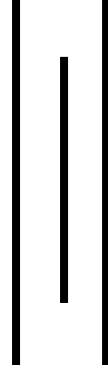
२.७ बाली तथा वनस्पति पात्रो

बाली र वनस्पती पात्रो तयार गर्दा समुदायको प्रमुख ३ बाली वा वनस्पतीसँग सम्बन्धित विभिन्न क्रियाकलापहरु कुनकुन समयमा गरिन्छ भनी पत्ता लगाउन निम्न बमोजिमको तालिका प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

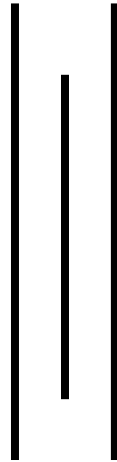
बाली विवरण			बैशाख	जेठ	असार	श्रावण	भाद्र	आश्विन	कार्तिक	मङ्सिर	पौष	माघ	फाल्गुन	चैत
धान	धानको विउँ लगाउने	३० वर्ष पहिले												
		अहिले												
	रोप्ने समय	३० वर्ष पहिले												
		अहिले												
	काट्ने समय	३० वर्ष पहिले												
		अहिले												
विरुवाको फूल र फल लाग्ने समय	३० वर्ष पहिले													
	अहिले													
गहुँ	छर्ने समय	३० वर्ष पहिले												
		अहिले												
	काट्ने समय	३० वर्ष पहिले												
		अहिले												

प्रकोप पात्रो, मौसमी पात्रो तथा बाली पात्रो अनुसार विगतका ३० वर्ष देखि हाल सम्मको अवस्था हेर्ने हो भने सामान्य रुपमा गर्मी बढ्दै गएको ,पानी पर्ने क्रम पनि कम हुँदै गएको तथा मनसुन वर्षा र हिउँदे वर्षा पनि केही पछाडि हुने गरेको, सुख्खा खडेरीको क्रम बढ्दै जान थालेको तथा बाली नाली लगाउने समय पनि केही पछाडी धकेलिदै गएको जस्ता जानकारी समुदायस्तरबाट आउने गरेको देखिन्छ ,जसबाट यहाँका समुदायले जलवायु परिवर्तन तथा जलवायुजन्य समस्या पनि भोग्दै गएका छन् भन्ने पनि प्रष्ट हुन्छ ।

ओमसतिया गाउँपालिका २०७८

परिच्छेद - ३ परिक्षण

वातावरण व्यवस्थापन योजना २०७८

परिच्छेद ३ : परिक्षण

३ वर्तमान परिस्थितिमा ओमसतिया गाउँपालिकामा जल तथा माटो परिक्षण

३.१ पानी परिक्षण

परिचय

पानीको गुण एकाग्रता, विशिष्टता र अकार्बनिक र जैविक पदार्थहरूको विभाजनहरूको एक सेट हो । पानीको गुणस्तर वर्णन गर्न सकिन्छ पानीमा केहि वा सबै जैविक र अजैविक पदार्थहरूको एकाग्रता अनुसार पानीको केही भौतिक विशेषताहरू सँगसँगै वर्णन गर्न सकिन्छ । पानी प्रदूषण कुनै रासायनिक, जैविक, वा पानीको गुणस्तरमा शारीरिक परिवर्तन हो जसले जीवित जीवहरूमा हानिकारक प्रभाव पार्दछ वा पानीलाई इच्छित प्रयोगहरूको लागि अनुपयुक्त बनाउँछ बढ्दो जनसंख्या, अव्यवस्थित शहरीकरण र औद्योगीकरणका कारण जल स्रोत ब्यवस्थित प्रदूषित हुँदै गएको छ। पानीको स्रोत व्यवस्थापन गर्न र पानी गुणस्तर कायम गर्न पानीको गुणस्तर मापन गरिनु पर्दछ । पानी गुणस्तर मूल्यांकन भनेको प्राकृतिक गुणस्तर, मानवीय प्रभावहरू र उद्देश्ययुक्त प्रयोगहरूको सम्बन्धमा पानीको भौतिक, रासायनिक र जैविक प्रकृतिको मूल्याङ्कनको समग्र प्रक्रिया हो, विशेष गरी प्रयोगहरू जसले मानव स्वास्थ्य र जलचर प्रणालीको स्वास्थ्यलाई नै असर गर्न सक्छ । पानीको गुणस्तर मूल्याङ्कनले पानीको अवस्था परिभाषित गर्न, प्रवृत्ति पत्ता लगाउनको लागि आधार प्रदान गर्न र कारण-प्रभाव सम्बन्धको स्थापना सक्षम पार्ने जानकारी प्रदान गर्न अनुगमनको प्रयोग समावेश गर्दछ ।

पानी परिक्षण परिणाम :

पानीका नमूनाहरू चार फरक स्रोतबाट संकलन गरियो; कलधारा, ट्यूबवेल, नदी र नहर प्रयोगशालामा विश्लेषण गरिएको थियो। जम्मा, नौ प्यारामिटरहरू विश्लेषण गरी प्रस्तुत गरियो

टेबल १ पानीको विभिन्न स्रोतबाट पानीको गुणस्तर

क्र.सं.	पानी परिक्षण	विधि	ट्यूबवेल	कलधारा	नदी	नहर	नेपाल खानेपानी गुणस्तर मापन स्तर २००५	
१	pH	Probe method	7.2	7.6	7.9	7.7	6.5-8.5	
२	EC(µs/cm)	Probe method	1247	694	377	288	1500	
३	TDS(ppm)	Probe method	623	346	188	144	1000	
४	Chloride(mg/L)	Titration Method	105.08	42.6	46.8	6	39.76	250
५	Alkalinity(mg/L)	Titration Method	460	425	260	160	-	
६	Hardness(mg/L)	Titration Method	228	162	142	154	500	

७	Calcium Hardness(mg/L)	Titration Method	58	30	70	74	-
८	Magnesium Hardness(mg/L)	Titration Method	170	132	72	80	-
९	Ammonia(mg/L)	Phenate Method	-	-	0.93	0.96	1.24

३.२ माटो परिक्षण : परिचय

माटो कार्बनिक पदार्थ, खनिज, ग्यास, तरल पदार्थ र जीवहरूको मिश्रण हो जसले पृथ्वीको सतहमा जीवनलाई समर्थन गर्दछ। माटो बायोटिक र एबियोटिक प्रक्रियाहरू अन्तर्गत अधिक पुरातन भूवैज्ञानिक सामग्रीहरूबाट विकासको परिणाम हो। माटो खनिज कणहरूको समूह हो जसले जीवित जीवहरूको जैविक प्रणालीको साथसाथै केहि अन्य समावेश गर्दछ। यसको धेरै कार्यहरू छन् जस्तै यसले बोटको वृद्धि वा जैव-सामग्री उत्पादनको लागि मध्यमको रूपमा काम गर्दछ, यो माटो जीवको लागि बासस्थान हो, यसले भण्डार गर्छ र पानी शुद्ध पार्छ आदि।

माटोको गुणस्तर भनेको माटोको प्राकृतिक र व्यवस्थित इकोसिस्टम सीमा भित्र काम गर्ने क्षमता हो, बोटबिरुवा र जनावरको उत्पादकतालाई कायम राख्न, पानी र वायुको गुणस्तर कायम राख्न वा बढाउन र मानव स्वास्थ्य र बसोबासलाई समर्थन गर्ने गर्दछ। माटोको गुणस्तर भौतिक, रसायनिक, जैविक र जैविक रसायनिक गुणहरूले महत्वपूर्ण रूपमा प्रभाव पार्छ जुन वातावरण र भूमि व्यवस्थापनमा परिवर्तनहरूप्रति संवेदनशील हुन्छ। मानव व्यवस्थापन र प्राकृतिक गडबडी प्रायः गतिशील वा व्यवस्थापन आश्रित माटो गुणहरूमा असर गर्दछ।

माटो परिक्षण परिणाम :

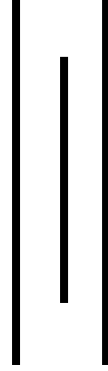
माटोको नमूना विभिन्न क्षेत्रहरू जस्तै कृषि जग्गा, बसोबास क्षेत्र, सडक क्षेत्र आदी जम्मा चार नमूनाहरू परीक्षण गरीएको छ र तल टेबलमा प्रस्तुत गरिएको छ।

टेबल २ माटो गुणस्तर परिक्षण

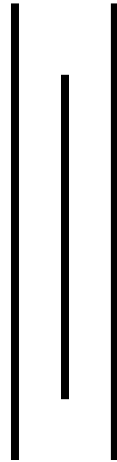
क्र.सं.	माटो परिक्षण	विधि	नमूना १	नमूना २	नमूना ३	नमूना ४
१	pH	Probe method	7.8	7.7	8.4	8.2
२	EC(µs/cm)	Probe method	89.0	991.0	140.0	60.0
३	TDS(ppm)	Probe method	48.1	535.1	75.6	32.4
४	SOM(%)	Walkley& Black Method	4.8	3.6	2.4	4.3
५	Nitrogen(%)	Kjeldahal Method	0.03	0.02	0.01	0.03
६	Phosphorus(Kg/Ha.)	Double Beam Spectrophotometer method	140.3	46.3	50.8	87.1
७	Potassium(Kg/Ha.)	Flame Photometer Method	376.3	3252.5	430.1	725.8

नोट : नमूना १ : कृषि जग्गाबाट, नमूना २ : सडकको क्षेत्रबाट, नमूना ३ : बस्ती क्षेत्रबाट र नमूना ४ : रुखको मुनिबाट लिईएको हो।

ओमसतिया गाउँपालिका २०७८

परिच्छेद - ४ वातावरणीय सिद्धान्त

वातावरण व्यवस्थापन योजना २०७८

परिच्छेद ४ : वातावरणीय सिद्धान्त

४ वातावरणीय सिद्धान्त

४.१ वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ :

प्रस्तावना: स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने प्रत्येक नागरिकको मौमलक अमधकारको संरक्षण गनन, वातावरणीय प्रदूषण वा हासबाट हुने क्षमत बापत पीमितलाई प्रदूषकबाट क्षमतपूमतन उपलब्ध गराउन, वातावरण र ववकासबीच समुचचत सन्तुलन कायम गनन, प्रकृत, वातावरण र जैववक वववधतामा पने प्रमतकूल वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण गनन तथा जलवायु पररवतननको चुनौतीलाई सामना गननको लामग वातावरण संरक्षण सम्बन्धी प्रचमलत कानूनलान संशोधन र एकीकरण गनन वाञ्छनीय भएकोले, सङ्गीय संसदले “ वातावरण संरक्षण ऐन २०७६

(क) “अनुकूलन” भन्नाले जलवायु परिवर्तनको सम्भाव्य असर र जोखिमको आँकलन गरी थप हानी, नोक्सानी रोकथाम वा न्यूनीकरण गर्ने कार्य सम्भन्नु पर्दछ ।

(ख) “उत्सर्जन” भन्नाले कुनै निश्चित क्षेत्रबाट निश्चित समय अवधीमा वातावरणमा हरीतगृह ग्याँस वा अन्य कुनै ग्याँस, धुवाँ वा धुलो निष्काशन हुने कार्य सम्भन्नु पर्छ।

(ग) “जलवायु परिवर्तन” भन्नाले लामो समयको अन्तरालमा प्राकृतिक रुपमा हुने जलवायुको उतारचढावका अलावा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा मानवीय क्रियाकलापले वायुमण्डलको बनोटमा हुने फेरबदलका कारण पृथ्वीको जलवायुमा क्रमशः देखा पर्ने परिवर्तन सम्भन्नु पर्छ ।

(घ) “जलवायु परिवर्तन” व्यवस्थापन भन्नाले जलवायु परिवर्तनको कारण उत्पन्न हुने समस्या न्यूनीकरण वा अनुकूलन गर्ने कार्य सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले त्यस सम्बन्धी नीती, रणनिति, संस्थागत संयन्त्र निर्माण, वित्त व्यवस्था, क्षमता अमभवृद्धि लगायतका समष्टिगत कार्यलाई समेत जनाउदँछ ।

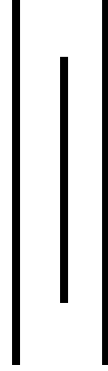
(ङ) “जोखिमपूर्ण पदार्थ” भन्नाले जोखिमपूर्ण फोहरको सीमापार ओसारपसार, नियन्त्रण र विसर्जन सम्बन्धी बासेल महासन्धिमा सूचीकृत पदार्थ तथा मानव स्वास्थ्य र वातावरणमा प्रतिकूल असर पार्ने विष्फोटक, ज्वलनशील, चीरस्थायी तथा संक्षारक (कोरोसिभ) गुण भएका र पुनः प्रयोग नगरीएका कच्चा पदार्थबाट प्रशोधन भई पहिलो पटक प्रयोगमा आउन लागेका पदार्थ सम्भन्नु पर्छ ।

(च) “जैविक विविधता” भन्नाले पारिस्थितिय प्रणाली (ईको सिस्टम) को विविधता, प्रजातीय विविधता (स्पेसिज डाईभर्सिटी) तथा वंशाणु विविधता (जेनेटिक डाईभर्सिटी) सम्भन्नु पर्छ ।

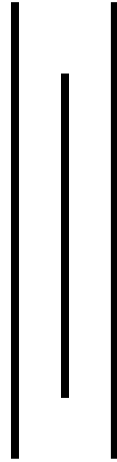
(छ) “न्यूनीकरण” भन्नाले मानवीय क्रियाकलापको कारणबाट हुने हरीतगृह ग्याँसको उत्सर्जनलाई घटाउने वा रोक्ने कार्य सम्भन्नु पर्छ ।

(ज) “प्रदूषण” भन्नाले फोहरमैला, रसायन, ताप, ध्वनी, विद्युतीय, विद्युत-चुम्बकीय तरङ्ग वा रेडियोधर्मी विकिरणका कारण वातावरणमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपले परिवर्तन गरी वातावरणमा उल्लेखनिय ह्रास ल्याउने, क्षती पुर्याउने वा वातावरणको लाभदायी वा उपयोगी प्रयोजनमा हानी पुर्याउने कार्य सम्भन्नु पर्छ ।

ओमसतिया गाउँपालिका २०७८

परिच्छेद - ५ वातावरण व्यवस्थापन योजना

वातावरण व्यवस्थापन योजना २०७८

परिच्छेद ५ : वातावरण व्यवस्थापन योजना

५.१ जैव विविधता संरक्षणका लागि व्यवस्थापन योजना

(क) सामुदायिक वन संरक्षणका लागि उद्देश्य तथा कार्य योजना

लक्ष्य

सामुदाय वनबाट अधिकतम आय उत्पन्न गर्न

उद्देश्यहरू

- गैर काठ वन उत्पादनहरू मुद्रीकरण गर्न
- रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्न र आय अवसरहरूको विविधिकरण गर्न
- जैव विविधता संरक्षण गर्न

प्राथमिकता कार्यहरू :

समस्या	रणनीति	कार्य	सूचक	जिम्मेवारी	अनुमानित बजेट
रुखहरूको अप्रबन्धिच समाशोधन	रुखहरूको अधिकतम फसल सुनिश्चित गर्न	कडा नियमको कार्यान्वयन	रुखहरूको उत्थान बढ्यो	गाउँपालिका	सम्पुर्ण रु. २०,००,०००
जंगलमा आँगो वन फँडानी		१) एउटा वन कार्यक्रम २) जैव विविधताको महत्वका बारे जागरुकता कार्यक्रम	रुख विरुवाहरूको वृद्धि	गाउँपालिका	
वन क्षेत्रमा कमजोर फन्सिंग	वन क्षेत्रको सुरक्षा बढाउन	सामुदायिक वन क्षेत्रको वाड	कम शिकार र वन्य जीजवहरूको शिकार ।कम घाँस	गाउँपालिका	

उपकरण र सवारीसाधन को अभाव	काढ र गैर काठको सजिलो यातायातको सुनिश्चित गर्न	सवारी सधान र उपकरण खरीद	प्रयोगकर्ता बढेको र सरलीकृत ट्रान्सपोर्ट	गाउँपालिका	
घाँसहरुलाई चराउने र खाली गर्ने स्थानीय प्रजातिको नोक्सान	वन्यजन्तु संरक्षणको लागि घाँस संरक्षण गर्न स्थानीय प्रजातिहरुको संरक्षण गर्न	चरनको सम्बन्धमा कडा नियमकार्यान्वयन । विरुवाहरुको स्थानीय प्रजातिहरुको रोपण	खाँचोमा परेका सबैलाई समान साभ्ना	गाउँपालिका	
वन्य जन्तुको अवैध शिकार	स्थनपायी र सरीसृपहरुको संरक्षण गर्न	कडा नियमको प्रवर्तन	कम शिकारका केशहरु वन्यजन्तुहरुको संख्या बढयो	गाउँपालिका	
कार्यलयमा प्रविधि र फर्नीचरको अभाव	एचित कागजात र अलार्म प्रणाली सुनिश्चित गर्न	टेक्नोलोजी(अलार्म प्रणाली, कम्प्यूटर, प्रिन्टर आदि)र सी एफ कार्यालयको लागि फर्नीचर समर्थन	एचित कागजात र अलार्म प्रणाली सुनिश्चित गरियो ।	गाउँपालिका	
सामुदायिक वनमा अनुसन्धानको अभाव	समुदाय वनको आधारभूत डाटा तयार गर्न	इकोसिस्टम मूल्यमा अनुसन्धानका लागि कोष वन्यजीव आकलन, चरा अवलोकन कार्यक्रमको	समुदाय वनको वनस्पति र जीवजन्तुको कागजात	गाउँपालिका	

		संगठन			
--	--	-------	--	--	--

(ख) वनस्पति तथा अन्य वनस्पति संरक्षणका लागि उद्देश्य तथा कार्य योजना

लक्ष्य :

वनक्षेत्रको विस्तार गर्न

उद्देश्यहरू :

- ✓ नदी प्रणालीलाई चुरे पहाडको जंगल संग जोडन
- ✓ नदी कटानबाट माटोको क्षति रोक्न
- ✓ वन्यजन्तुहरूको आवागमन र वन्यजन्तुहरूको लागि आश्रय संरक्षणको सुविधा पुरयाउँन
- ✓ वन क्षेत्रको विस्तार गर्न

प्राथमिकता कार्यहरू :

समस्या	रणनीति	कार्य	सूचक	जिम्मेवारी	अनुमानित बजेट
नदी, पोखरी, तटमा उत्खनन	उत्खननका कार्यहरू वातावरणमैत्री गर्न	कडा नियमको प्रवर्धन गर्न	रुखहरूको पुर्नर्जिवन भएको	गाउँपालिका	सम्पूर्ण कार्यहरू रु.१५,००,०००
बृक्षारोपणको कमि, अत्याधिक रुख कटनी	बृक्षारोपणको बृद्धि वन क्षेत्र विस्तार	१) वनीकरण कार्यक्रम २) वार्ड स्तरमा कडा नियमहरूको प्रवर्तन बृक्षारोपण कार्य अघि बढाउने	रुखविरुवा क्षेत्रहरूको बृद्धि हुनेछ	गाउँपालिका	
वनीकरणमा सहभागी हुने उत्सुकताको कमि	सार्वजनिक सहभागीता सुनिश्चित गर्न	वन संरक्षणको लागि समुदायहरूलाई प्रोत्साहित गर्नु	सार्वजनिक सहभागीता बढयो	गाउँपालिका	
बृक्षारोपण भएकाहरूको	रुखविरुवाहरूको संरक्षण र	बृक्षारोपण भएका रुखहरूको	१) रुखको उचित बृद्धि	गाउँपालिका	

संरक्षणको अभाव	चरनबाट सुरक्षित राख्नु	संरक्षण गर्नु	सुनिश्चित गरियो। २) नदी क्षेत्रबाट क्षति नभएको		
बृक्षारोपण र संरक्षणको लागि कोषको निर्माण	बनीकरणका लागी कोष निर्माण गर्नु	गाउँपालिकाबाट कोष सुनिश्चित गर्नु	बनीकरणको वृद्धि र दिर्घकालिन दुष्टिकोण निर्माण हुनेछ	गाउँपालिका	

५.२ पानीको गुणस्तरको लागि व्यवस्थापन योजना

(क) नदी प्रदूषण रोकथामको लागि व्यवस्थापन योजना

लक्ष्य :

सम्पूर्ण नदीहरुको पानीको गुणस्तर कायम गर्न

उद्देश्यहरु :

- ✓ विन्दु र गैर विन्दु प्रदूषण श्रोत नियन्त्रण गर्न
- ✓ पानीको गुणस्तर तालिका परिक्षण गर्न

प्राथमिकता कार्यहरु :

समस्या	रणनीति	कार्य	सूचक	जिम्मेवारी	अनुमानित बजेट
सुधार नगरिएको औद्योगिक प्रभावको मिश्रण	औद्योगिक प्रभावलाई प्रत्यक्ष नदी वा पानी मुहानमा मिश्रण	१) उद्योगहरुको लागि कडा नियमहरुको प्रवर्तन ।	पानीको गुणस्तर आधारभुत अवस्थामा राखिएको छ ।	गाउँपालिका	सम्पूर्ण कार्यहरु रु.१५,००,०००

	गर्न बाट रोक लगाउनु	२) प्रदूषणकारी उद्योगहरूको अनुपालन अनुगमन गर्ने। ३) ग्रामीण नगरपालिका स्तरबाट प्रदूषण नियन्त्रण प्रमाणपत्र प्रदान गर्ने व्यवस्था			
शुद्धिकरण नगरिएका फोहोर पानीको मिश्रण	पानी निकास (नाला) बाट प्रत्यक्ष नदिमा जानबाट रोकन	प्रमुख जल निकासीको अन्त्यमा शुद्धिकरण विधिहरू अपनाउन	पानीको गुणस्तर आधारभूत अवस्थामा राखिएको	गाउँपालिका	
फोहोरमैला भण्डारणवा प्रदुषण	उचित ल्यान्डफिल स्थान सुनिश्चित गर्न	उचित ल्यान्डफिल स्थानको स्थापना	१) नदीको नजिक कुनै फोहोर फालिएको छैन २) पानीको गुणस्तर आधारभूत अवस्थामा राखिएको छ	गाउँपालिका	
नदीजन्य पदार्थहरूको निकासी	नदीहरूमा अन्य फोहोरमैला फाल्न नियन्त्रण गर्ने	कडा नियमहरूको लागी निकासी र लागूको	१) रूखको उचित बृद्धि सुनिश्चित गरियो	गाउँपालिका	

		अनुपालन अनुगमन	२) नदीहरुमा प्रदुषण नियन्त्रण कम गर्ने ३) नदीहरुमा कम तेल र ग्रीस स्तर कम गर्ने		
आवश्यक जनशक्तिको कमि	पानीको गुणस्तर नियमावलीका लागि प्रशिक्षित जनशक्ति सुनिश्चित गर्न	वातावरण निरिक्षकको नियुक्ति सुनिश्चित गर्ने	पानीको गुणस्तर नियमनका लागि प्रशिक्षित जनशक्तिको उपलब्धता	गाउँपालिका	

(ख) सुरक्षित पिउँने पानीको लागि उद्देश्य र कार्य योजना

लक्ष्य :

सबैको लागि सुरक्षित पिउँने पानी उपलब्ध गराउँन

उद्देश्यहरु :

- ✓ सबै वार्डहरुमा सुरक्षित पानी उपलब्ध गराउँन

प्राथमिकता कार्यहरु :

समस्या	रणनीति	कार्य	सुचक	जिम्मेवारी	अनुमानित बजेट
सुरक्षित खानेपानीको आपूर्ति व्यवस्था	ओमसतिया गा.पा. भित्र सुरक्षित खानेपानीको व्यवस्था	१) सबै वार्डमा खानेपानी आपूर्ति प्रणाली निर्माण र सञ्चालन गर्ने । २) विपन्न समूहहरु सहित गाउँहरुमा	सम्पूर्ण व्यक्तिहरु खानेपानीको सुविधा उपलब्ध हुनेछ	गाउँपालिका	सम्पूर्ण कार्यहरु रु.१०,००,००००

		सार्वजनिक खानेपानी धाराहरु स्थापना गर्ने			
पिउने पानीको शुद्धिकरण प्रणाली	शुद्ध खानपानी आपूर्ति प्रणालीलाई राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापनको लागि उत्तरदायी बनाउन	खानेपानीको विशेष परिक्षण कार्यहरु शुरु गर्नु	पानीको गुणस्तर आधारभुत अवस्थामा राखिएको हुनेछ,	गाउँपालिका	
खानेपानीको मुल्यमा समानता	सुरक्षित खानेपानीको लागि प्रत्येक व्यक्ति सुनिश्चित गर्न	१) आधारभूत पानी प्रयोगको लागि धेरै कम मूल्य सुनिश्चित गर्ने २) खानेपानी प्रयोगकर्ता समूह समितिमा समावेशीकरण सुनिश्चित गर्ने	सम्पूर्ण मानिसहरुमा खानेपानीको उपलब्धता	गाउँपालिका	

(ग) उद्देश्य तथा कार्य योजना : नदी, ताल र पोखरीको पानी प्रदूषण हुन बाट रोकथाम

लक्ष्य :

नदी, ताल र पोखरीको पानी प्रदूषण रोकथाम

उद्देश्यहरू :

- ✓ विन्दु र गैर विन्दु प्रदूषण श्रोत रोकन
- ✓ नदी, ताल र पोखरीको जैव विविधता कायम राख्न

प्राथमिकता कार्यहरू :

समस्या	रणनीति	कार्य	सुचक	जिम्मेवारी	अनुमानित बजेट
औधोगिक रसायन, पुशधन मल, साबुन, डिटरजेन्टका कारण प्रदूषण	नदी, ताल, पोखरीमा हानीकारक रसायनहरू रोकन	१) धुने क्षेत्रको निर्धारण २) औधोगिक क्षेत्रमा अनुगमन र नियमन गर्ने ३) जनस्तरमा जनचेतना फैलाउने	पानीको गुणस्तर आधारभुत अवस्थामा राखिएको हुनेछ	गाउँपालिका	सम्पूर्ण कार्यहरू रु.५,००,०००

५.३ वायु प्रदूषण व्यवस्थापन

लक्ष्य :

मापदण्ड अनुरूप वायु प्रदूषण कायम गर्न

उद्देश्यहरू :

- ✓ विन्दु र गैर विन्दु प्रदूषण श्रोत नियन्त्रण गर्न

प्राथमिकता कार्यहरू :

समस्या	रणनीति	कार्य	सुचक	जिम्मेवारी	अनुमानित बजेट
वायु प्रदूषण कणहरू	निर्माण गतिविधिहरू	निर्माणको समयमा धुलो उत्सर्जन	राष्ट्रिय वायु प्रदूषण मान	गाउँपालिका	सम्पूर्ण कार्यहरू

	वातावरण अनुकुलन बनाउन	नियन्त्रणको लागि कडा नियमहरू लागू गर्ने ।	अनुसार कायम भएको		रु.५,००,०००
वायु उचाई स्तर	उद्योगहरूबाट उत्सर्जन नियन्त्रण गर्ने	१) उद्योगहरूको कडा अनुपालन अनुगमन सुनिश्चित गर्नुहोस्। २) प्रदूषणकारी उद्योगहरू EPA, २०७७ लुम्बिनी प्रान्त बमोजिम पहिचान गर्नुहोस् र सजाय दिनुहोस् ३) वातावरणीय परीक्षा EPR,२०७७ लुम्बिनी प्रान्त अनुसार सुनिश्चित गर्ने	वायु मापन दायरा भित्र हुने	गाउँपालिका	

५.४ फोहोरमैला व्यवस्थापन

लक्ष्य :

ओमसतिया गाउँपालिकामा फोहोरमैला एकीकृत व्यवस्थापन

उद्देश्यहरू :

- ✓ गाउँपालिका भित्रका फोहोरमैला व्यवस्थापनको माध्यमबाट आय आर्जन गर्न

प्राथमिकता कार्यहरू :

समस्या	रणनीति	कार्य	सुचक	जिम्मेवारी	अनुमानित बजेट
प्लाष्टिक	प्लाष्टिक भोला	१) व्यवसायहरूमा	घरहरूमा	गाउँपालिका	सम्पूर्ण कार्यहरू

भोलाहरुको प्रयोग	मुक्त क्षेत्र घोषणा गर्नु	प्लाष्टिकको प्रयोगमा कडा नियम लागु गर्नु २) व्यवसायीहरुलाई फाइबर भोला प्रयोगको लागि प्रोत्साहन गर्नु	प्लाष्टिक फोहोरहरु कम हुनेछन		रु. ३०,००,०००
फोहोरहरु नछुट्टयाउनु	फोहोर स्रोतहरुलाई न्युनिकरण गर्नु	१) प्रत्येक घरमा कम्तिमा दुई भिन्न कलरका डस्टबिनहरु प्रदान गर्नुहोस् । २) फोहोर संकलनका लागि घरपरिवारबाट नगद शुल्क निर्धारण गर्नु ३) जैविक फोहोर संकलनको शुल्क बढाउनुहोस्। ४) सबैभन्दा कम फोहोर उत्पादन गर्ने घरहरुलाई प्रोत्साहित गर्नुहोस् ।	फोहोर थुपानै ठाउँहरुमा जैविक फोहोरहरु नहुनु	गाउँपालिका	
उचित फोहोरमैला व्यवस्थापन स्थान	अधिक क्षमता भएको फोहोरमैला व्यवस्थापन	१) ल्यान्डफिल्ड साइटको सम्भाव्यता र यसको स्थानको	ल्यान्डफिल्डको निर्माण र सञ्चालन	गाउँपालिका	

	स्थान निर्धारण गर्नु	लागि विस्तृत अध्ययन सञ्चालन गर्नु । २) प्रभावकारिताका लागि अन्य स्थानीय निकायहरूसँग समन्वय गर्नु र सरसफाइ ल्याण्डफिल निर्माण गर्ने र उचित मार्गदर्शन अन्तर्गत सञ्चालन गर्ने ।			
जैविक फोहोरको बारेमा जागरुकताको कमी	जैविक फोहोरको व्यवस्थापन	१) व्यक्तिहरूलाई विभिन्न कम्पोस्टि विधाहरू (हरी मल, वर्मिक कम्पोस्टिंग, आदि) को बारे प्रशिक्षण दिनुहोस्। २) ल्याण्डफिलहरूमा जैविक प्रदूषणका खतराहरू बारे मानिसहरूलाई सचेत गराउनु ।	ल्याण्डफिल साइटहरूको जैविक फोहोरमा कमी	गाउँपालिका	
बाटोमा	प्रदूषणमा कमी	१) पशुहरूका	ग्रामीण सडक,	गाउँपालिका	

पशुहरुको मल	र बाटोहरु सुशोभित गर्न	मालिकहरुलाई पशुको मलको अनुचित व्यवस्थापनको लागि दण्ड वा सजाय निर्धारण गर्नु । बाटोहरुमा पशुधनको मलको प्रभाव र असरको बारेमा सार्वजनिक जागरूक गराउनु ।	बाटोहरुको सौंदर्य सम्पत्तीको वृद्धि ।		
-------------	------------------------	---	---------------------------------------	--	--

५.५ मौसम परिवर्तन अनुकूलन को लागी प्रबंधन योजना

लक्ष्य :

समुदायलाई मौसम परिवर्तनमा आत्मनिर्भर समाज

उद्देश्यहरु :

- ✓ व्यक्तिको आयमा विविधता ल्याउन
- ✓ सम्भावित क्षतिको लाग तयारी गराउनु

प्राथमिकता कार्यहरु :

समस्या	रणनीति	कार्य	सूचक	जिम्मेवारी	अनुमानित बजेट
भूमिको पानि र पानी तालिका घटनु	पानी तालिका बुद्धि र सुधार	नयाँ पोखरी निर्माण क्षेत्रहरु पहिचान गर्नुहोस् र नयाँ पोखरीको निर्माण ।	जमीन पानी तालिका बुद्धि भएको	गाउँपालिका	सम्पूर्ण कार्यहरु रु.१५,००,०००

औधोगीकरण एवं वायु प्रदुषणबाट हरितगृह ग्यास	हरितगृह ग्याँस कम गर्न	उत्सर्जन गर्ने उद्योगहरुको अनुगमन एवं नियमन गर्ने	हरितगृह ग्यास कम भएको	गाउँपालिका	
व्यक्तिको विविध आयस्रोतको अभाव	परिवारहरुको आयस्रोतको विविधता ल्याउन	१) महिला र विपन्न परिवारहरुलाई निःशुल्क प्रशिक्षण प्रदान गर्नुहोस् ताकि उनीहरु आफैबाट आय आर्जन गर्न सक्नेछन् । २) जलवायु परिवर्तनको प्रभावको बारेमा मानिसहरुलाई सचेत गराउनुहोस् । ३) अर्थव्यवस्थामा र प्रोत्साहनको माध्यमबाट प्रशिक्षण लिन प्रोत्साहित गर्नु	१) एकल व्यक्तिगत र बढि आय स्रोतहरुमा परिवारको निर्भरता। २) बाढी, आँधीवेहरी र आगो जस्ता घटनाहरुमा कम ह्रास ।	गाउँपालिका	
लैङ्गिक असमानता	परिवारमा पुरुष र महिलाहरुमा समान भूमिकाको सुनिश्चित गर्न	१) चरम घटनाहरु र प्रकोपहरुको समयमा टोली कार्यको	आयआर्जन संगै परिवारमा महिलाको भूमिका बढेको छ ।	गाउँपालिका	

		<p>महत्त्वका बारे मानिसहरूलाई सचेत गराउनुहोस्। २) सम्भावित समुदायमा जोखिमको साथ महिलाको संलग्नता बढाउनुहोस्। ३) आय आर्जनको माध्यमबाट महिलाको आम्दानी वृद्धि गर्नुहोस्। ४) ग्रामीण तथा शहरी तहमा महिला रोजगारी ऐन तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने ।</p>			
--	--	--	--	--	--

५.६ प्रकोप एवं जोखिम व्यवस्थापन

लक्ष्य :

प्रकोप घटाउन र आत्मनिर्भर समाज स्थापना गर्न

उद्देश्यहरू :

- ✓ प्रारम्भिक तयारी र पूर्व तयारी प्रणाली सुनिश्चित गर्न
- ✓ आगलागी, बाढी, विपद, प्रकोप नियन्त्रण गर्न

प्राथमिकता कार्यहरू :

समस्या	रणनीति	कार्य	सुचक	जिम्मेवारी	अनुमानित बजेट
जमिनमा पानी र बाढी	जमीनमा पानी घटाउँन	<p>१) नाला प्रणालीहरूको पहिचान र पानीको क्षेत्रमा क्षेत्रमा नालाको उचित व्यवस्था गरी पानी निकास क्षेत्र बढाउने।</p> <p>२) नदीमा तटबन्धको संरक्षण र नयाँ तटबन्धहरूको निर्माण।</p> <p>३) उचित पुनर्वास योजनाको माध्यमबाट उच्च उचाईमा घरहरूको पुनर्वास</p> <p>४) फोहोर सफा गरेर नियमित ढल निकास</p>	नालाबाट पानि निकासमा बृद्धि र जमिनमा पानी कम भयो	गाउँपालिका	सम्पूर्ण कार्यहरू रु.१०,००,०००

आगलागी / हावाहुरी	आगो / हावहुरी प्रतिरोधात्मक छतहरु निर्माण	१) आगो र हावाहुरी प्रतिरोधात्मक छतको प्रयोग २) ज्वलनशील वस्तुहरुको उचित व्यवस्थापनको लागि सुख्खा मौसममा मानिसहरुलाई सचेत गराउनुहोस्।	१) प्रतिरोधात्मक छत निर्माण २) खेतबालीमा आगो लगाउने कार्य हटेको	गाउँपालिका	
खडेरी	दिगोसम्म पानीको उपलब्धता सुनिश्चित गर्न	१) ग्रामीण एवं शहरी क्षेत्र भित्र सिंचाई प्रणाली बढाउनुहोस् २) बाँझो क्षेत्रमा पोखरीहरु बनाउनुहोस् र जमिनमा पानी तालिका कायम राख्नुहोस् ३) भूजल तालिकाको अनुगमनबाट भूगर्भीय पानीको दिगो निकाय	१) सिंचाई प्रणाली विस्तार भएको २) पोखरीहरु निर्माण भएको ३) तालिका तय अनुसार परिचालन ४) वर्षा पानीको संचय बारे सजगता ५) विग्रिएको बोरिंग मर्मत भइ संचालनमा आएको	गाउँपालिका	

		<p>सुनिश्चित गर्नुहोस्।</p> <p>४) नदी क्षेत्र, निजी जंगल र सामुदायिक वनहरूमा वनीकरण ।</p> <p>५) वर्षा पानी संकलन सुविधाको परिचय दिनुहोस् र अत्यधिक सुक्खा क्षेत्रहरूमा अत्यधिक प्रभावित परिवारको पहिचानकर्ता मार्फत प्रदान गर्नुहोस्।</p> <p>६) बिग्रिएको बोरिंग प्रणाली मर्मत गर्नुहोस्</p>			
--	--	--	--	--	--

५.७ माटो, खाद्य, ढोटा संरक्षणका लागि व्यवस्थापन योजना

लक्ष्य :

खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित गर्न

उद्देश्यहरू :

- ✓ माटो संरक्षण गर्न
- ✓ रोग, किरा र अन्य जोखिमहरूबाट बालीलाई जोगाउँन

प्राथमिकता कार्यहरू :

समस्या	रणनीति	कार्य	सुचक	जिम्मेवारी	अनुमानित बजेट
आवासको लागि कृषि जग्गा जमिनको प्रयोग एवं प्लटिङ	कृषि योग्य जमिनलाई प्लटिङ गर्न निषेध गर्ने	१) मानवीय बसोबासको लागि क्षेत्र निर्धारण गर्नु २) कृषि योग्य जमिनमा अन्य गतिविधिको लागि कडाई गर्नु	जमीनहरुको प्लटिङ कार्य नभएको	गाउँपालिका	सम्पुर्ण कार्यहरु रु.१०,००,०००
माटोका घटदो उर्वरता	दिगो माटो व्यवस्थापन अभ्यास अपनाउने	१) हरियो मल, जैविक मल र जैव मलको प्रयोगमा अनुदान प्राप्त कार्यक्रम सुरु गर्नुहोस् २) रासायनिक मलको प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्ने ३) बालीमा रोटेसन अपनाउनुहोस् ४) फसल काट्ने प्रकृत्यालाई प्रोत्साहित गर्नुहोस् ५) रोटेभर्टरको	१) हरियो मल बालीको कभरेज बढाइयो र जैविक मल र जैविक मलको माग बढेको छ २) रासायनिक मलको माग घटेको छ ३) खेतमा देखाइएको विभिन्न बालीनाली ४) फलफूल बाली कभरेजमा	गाउँपालिका	

		माध्यमबाट जोताउनु निषेध गर्नुहोस्	वृद्धि भयो ५) जोताउनका लागि रोटोभर्टरको प्रयोग भएको छैन		
माटोको क्षरण	माटोको क्षय नियन्त्रण गर्नु	१) नदी तथा अन्यमा तटबन्ध निर्माण २) कृषि भूमिबाट माटो उत्खनन गर्न निषेध गर्नुहोस्	१) नदी तथा अन्यतिर माटोको क्षय कमी २) माटो कम उत्खनन भएको	गाउँपालिका	
आगलागी	कटनी पश्चात खेतबालीमा आगो लगाउनु बन्दैज गर्ने	१) खेतबाली, गाउँघर वरपर आगो लगाउन निषेध गर्ने २) खेतबाली कटनी पश्चात बचेको कुराहरुमा आगो लगाउन निषेध गर्ने	बाली कटनी पश्चात खेतमा आगो लगाइएको छैन	गाउँपालिका	
किराको रोगको समस्या	किटनाशक प्रयोगले खेतबाली क्षति कम गर्नु	१) कृषकहरुका लागि बालीमा आधारित आईपीएम (कीट कीट व्यवस्थापन) को	१) किसानहरुले खेतमा आईपीएम प्रविधिहरु प्रयोग गरे	गाउँपालिका	

		<p>प्रशिक्षण प्रदान गर्नु</p> <p>२) रासायनिक मलहरूको सिफारिश गरिएको मात्रा लागू गर्नुहोस्</p> <p>३) रासायनिक कीटनाशकहरूको अत्यधिक मात्रामा प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्नुहोस्</p>	<p>२)</p> <p>रासायनिक मलहरूको प्रयोग जमिन वा स्वदेशी प्रजातिहरूको बालीनाली बढेको रासायनिक कीटनाशकको माग घटाइएको छ</p>		
खाद्य असुरक्षा	खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित गर्नु	<p>१) खाद्य असुरक्षित खण्डको लागि वैकल्पिक रोजगार अवसरहरू सिर्जना गर्नुहोस्</p> <p>२) सीमान्त / खुला भूमिमा बालीनाली</p> <p>३) असुरक्षित समूहहरूलाई लिजमा खेतीका लागि सरकारी प्रयोग नभएको जग्गा वितरण</p>	<p>१) बालीको क्षेत्रफल बढ्यो</p> <p>२) खुला भूमिमा खेती गरियो</p> <p>३) सरकारी अप्रयुक्त जग्गाको कटौती</p> <p>४) स्थानीय पोखरी, नदीहरू समुदाय द्वारा प्रबन्धित</p> <p>५) विविध</p>	गाउँपालिका	

		<p>४) सामूहिक दृष्टिकोणमा स्थानीय जल निकायमा प्रोत्साहित गर्नुहोस्</p> <p>५) स्थानीय खाद्यान्नहरु लाई प्रोत्साहन दिनुहोस</p> <p>६) एकल बालीबाट विविध खाद्य प्रकारहरूको प्रचार गर्दै । उदाहरण मकै पप मकै, रोटी, डिन्डो, उमालेको र तातो स्नैक्सको लागि प्रयोग गर्न सकिन्छ</p>	<p>खाद्य पदार्थहरूको खपत बढ्यो</p>		
--	--	---	------------------------------------	--	--

प्रकोप, सङ्कटासन्नता, क्षमता जोखिम तथा समस्या विश्लेषण (भु - जोखिम)

यस विषयमा आवश्यकता महसुस गरी योजना थप गरिएको छ ।

जोखिम तथा समस्या	मूल कारण	प्रभाव	सम्भावित समाधानका उपाय	जिम्मेवारी	अनुमानित बजेट
बाढी	अत्यधिक वर्षा, खोलामा उचित तटबन्ध निर्माण नहुनु जंगल फडानी गर्दा	मानिस तथा चौपायाका बगाउने, तथा मृत्यु समेत हुन सक्ने जोखिम बढ्ने तथा भौतिक क्षति हुने जग्गा घरमा विनाश	बाढीको जोखिम रहेको क्षेत्रमा तारजाली तथा तटबन्ध निर्माण गर्ने । बाढीको सुरक्षा सम्बन्धी समुदायमा जनचेतना जगाउने वृक्षारोपण गर्ने ।	गाउँपालिका	सम्पूर्णमा रु. ३०,००,०००
आगलागी	जनचेतनाको कमी, चट्याङ्को कारण, लापरवाही तथा जनचेतनाको अभाव हुरीबतास र सुख्खा खडेरीको कारण जोखिम बढ्नु आगोको प्रयोग गरिसकेपछि सहि व्यवस्थापन नगर्ने असुरक्षित आगोको कारण	मानिसको मृत्यु हुने तथा घाइते समेत हुने , आर्थिक नोक्सानी तथा लत्ता कपडा र अन्नपात नष्ट हुने नीजि तथा सार्वजनिक भवनहरुमा क्षति	<ul style="list-style-type: none"> आगलागी सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने खेतहरुमा आगो लगाउँन नदिने बाल बच्चाले भेट्ने ठाउँमा प्रज्वलनशील पदार्थ नराख्ने आगोको प्रयोग तथा भान्सामा काम गर्दा सावधान हुने , आगलागीबाट हुन सक्ने हानी वा प्रभावको बारेमा जनचेतना जगाउने 	गाउँपालिका	
चट्याङ	बादलको घर्षण ,मौसमी कारण, बढि मात्रामा पानी पर्दा वा हावा र बादल बीच ठक्कर	मानिस घाइते हुने तथा मृत्यु समेत हुन सक्ने पशु चौपायामा असर तथा मृत्यु हुन सक्ने , घर तथा आगलागी	चट्याङको सुरक्षा सम्बन्धी जनचेतना प्रवाह गर्ने जनचेतना मुलक कार्यक्रम संचालन अर्थिड गर्ने	गाउँपालिका	

जोखिम तथा समस्या	मूल कारण	प्रभाव	सम्भावित समाधानका उपाय	जिम्मेवारी	अनुमानित बजेट
	हुदा	हुन सक्ने			
हावाहुरी	मौसमी कारण, पश्चिमी वायुको प्रभाव	भौतिक संरचनामा क्षति हुने र पशुपंक्षीमा असर खेतीबाली तथा कृषिबाली नष्ट, बालीनाली, घर गोठमा क्षति	अस्थायी रुपमा बनेका घर टहरा सुरक्षित बनाउने घर तथा विद्यालय वरिपरि अगला रुखहरु नराख्ने, हावाहुरी चलेको बेला बिजुलीको स्वीच अफ गर्ने, घरगोठको छानो बलियो गरि छाउने घर नजिकका ठूला ठूला रुखहरुको हाँगा काट्ने।	गाउँपालिका	
खडेरी	वर्षात नहुनु, वन विनाश, प्राकृतिक कारण	खानेपानीको अभाव खेतीबाली नष्ट राम्रो अन्नबाली उब्जाउ नहुने, घाँकसपात समस्या	पानी मुहानको संरक्षण गर्ने पोखरी वरिपरि वृक्षारोपण गर्ने जताततै खाली ठाउँमा वृक्षारोपण गर्ने, गराउने।	गाउँपालिका	
पशुमा लाग्ने रोग	खोर, गोठ सफा नगर्दा खाने कुरा ठिक समयमा नदिदा औषधी प्रयोग नगर्दा	पशुहरु मर्ने	गोठ, खोर सफा राख्ने, समयमा औषधी सेवन गराउने।	गाउँपालिका	
कृषिमा लाग्ने रोग	विभिन्न किसिमको विषादी प्रयोग र रासायनिक मलको प्रयोग	मकै, धान, कोदो, र अन्य सागसब्जीमा विभिन्न किसिमको रोग लाग्नु	कृषि विज्ञसँग माटो चेक जाँच गरि कृषिलाई उपयुक्त किसिमको बालीनाली लगाउने।	गाउँपालिका	
महामारी	घर वरिपरिको वातावरण फोहोर हुनाले	मानिसहरुको अकालमा मृत्यु हुने,	घर वरिपरि सफा सुग्घर राख्ने र सरसफाईमा ध्यान दिने, रोगको बारेमा जनचेतना जगाउने।	गाउँपालिका	
असिना	प्राकृतिक कारण	अन्नबाली क्षति भई किसानहरुको	बाली तथा गाईवस्तुको विमा तथा क्षतिपुर्तिको	गाउँपालिका	

जोखिम तथा समस्या	मूल कारण	प्रभाव	सम्भावित समाधानका उपाय	जिम्मेवारी	अनुमानित बजेट
		मनोबल घट्ने, गाई वस्तुको क्षति हुने ,	व्यवस्था, अन्य वैकल्पिक उपायहरुको व्यवस्था मिलाउने		
विद्युतीय दुर्घटना	तारवार व्यवस्थित नगर्नाले, लापरवाहीको कारण, विद्युतीय स्रोतको असावधानी पूर्वक प्रयोग	मानविय क्षति , दुर्घटना, भौतिक क्षति , वासस्थानको क्षति	विद्युतीय तारहरु व्यवस्थित तरिकाले लगाउने, जनचेतना जगाउने	गाउँपालिका	
सडक दुर्घटना	साँघुरो बाटो, त्रिव गतिमा सवारी साधन चलाउनाले	मानविय क्षति, आर्थिक क्षति, मालसामानको क्षति	सडक फराकिलो बनाउने, सडकको स्तर उन्नती गर्ने, ठाउँ ठाउँमा ब्रेकरको व्यवस्था मिलाउने	गाउँपालिका	
सर्पदंश	गर्मी बढी भई जमिन तातेर, सरसफाई नभएको कारणले ।	मानिस देखि जनावरहरुको क्षति ।	घर वरपर सफा राख्ने, भाडीमा नजाने, प्वाल परेको ठाउँमा टाल्ने ।	गाउँपालिका	
भुकम्प	भौगोलिक तथा भौगोलिक कारण , जमिन भित्रका भारतिय र टेक्टोनिक प्लेटहरु घर्षण	मानिसको मृत्यु हुने तथा घाइत हुने, भौतिक संरचनाहरु , विद्यालय तथा सार्वजनिक सम्पत्तिमा क्षति तथा असर सुख्खा पहिरो जाने खानेपानीको अभाव सृजना हुने	भवन निर्माण आचार संहिता अनुसार भवन निर्माण गर्ने भुकम्प सम्बन्धी जनचेतना फैलाउने समुदायमा खोज तथा उद्धार गर्न सक्ने जनशक्ति तथा सामग्री तयार गर्ने । घरघरमा भटपट भोलाको बन्दोवस्त गर्ने	गाउँपालिका	

नोट : माथी उल्लेखित अनुमानित बजेटहरूमा ओमसतिया गाउँपालिकाको निर्णय बमोजिम थपघट गरि अघि बढ्न सकिनेछ ।

वातावरण व्यवस्थापन योजना निर्माण २०७८
ओमसतिया गाउँपालिका
हाटी फर्साटिकर, रुपन्देही
लुम्बिनि प्रदेश, नेपाल

वातावरण व्यवस्थापन योजना २०७८ निर्माणका लागि स्थलगत रुपमा सोधपुछ प्रश्नावाली एवं उत्तरहरु :

ओमसतिया गाउँपालिका वार्ड नं. डाटा संकलक कर्ताको नाम :.....

सहजीकरण निकाय : असल मित्र मल्टिपर्पोज क. प्रा.लि., नवलपरासी

(१)

मुख्य पेशा	अनुमानित प्रतिशत	अन्न बाली	अनुमानित प्रतिशत	तरकारी बाली	अनुमानित प्रतिशत
कृषि		धान		आलु	
पशुपालन		गहुँ		काउँली	
ज्यालादारी		मकै		सिमि	
नोकरी		अन्य		बोडी	
अन्य				टमाटर	
				प्याज	
				अन्य	

(२)

सिचाईको लागि पानीको श्रोत	अनुमानित प्रतिशत	पानी	अनुमानित प्रतिशत	बन	अनुमानित प्रतिशत
बर्षाको पानि		कलधारा		वन जंगल	
बोरिंग		धारा		व्यवस्थापन संस्था	
सिंचाई				खोला / नदी	
खोला				व्यवस्थापन संस्था	
पोखरी					

(३)

उर्जा र फोहोरमैला व्यवस्थापन	अनुमानित प्रतिशत	भु जोखिम	अनुमानित प्रतिशत	जलवायु परिवर्तन	अनुमानित प्रतिशत
उर्जा		हुने		थाहा छ	
ग्यास		नहुने		थाहा छैन	
बिद्युत		बाढीको समयमा		प्राकृतिक प्रकोप	
दाउँरा		खडेरीको समयमा		आगलागी	
गुईठा		आगलागी			
फोहोर छुट्याउने		अन्नबालीमा किरा			
फोहोर नछुट्याउने					
फोहोरमैला व्यवस्थापन					

(४)

जल तथा माटोको अवस्था	अनुमानित प्रतिशत	पानी परिक्षण	अनुमानित प्रतिशत	कलधारा	अनुमानित प्रतिशत
राम्रो		अवस्था राम्रो		प्रयोगकर्ता	
नराम्रो		अवस्था नराम्रो		धारा प्रयोगकर्ता	
सन्तोषजनक					

(५)

सिचाई कुलो / नहर	अनुमानित प्रतिशत	खोला नदी	अनुमानित प्रतिशत	माटो परिक्षण	अनुमानित प्रतिशत
कुलो संख्या नाम		खोला संख्या		अवस्था राम्रो	
नहर संख्या नाम		नदी संख्या		अवस्था नराम्रो	
				सन्तोषजनक	

(६)

हावा प्रदुषण मापन	अनुमानित प्रतिशत	ईनडोर हावा प्रदुषणको अवस्था	अनुमानित प्रतिशत	आउटडोरको प्रदुषणको अवस्था	अनुमानित प्रतिशत
अवस्था राम्रो		अवस्था राम्रो			
अवस्था नराम्रो		अवस्था नराम्रो			
सन्तोषजनक		सन्तोषजनक			

(७) अन्य आवश्यकिय विषयवस्तुहरु :

तयार गर्ने

सदर गर्ने

वातावरण व्यवस्थापन योजना निर्माण २०७८ निर्माणक्रमका फोटोहरु

वातावरण व्यवस्थापन योजना निर्माण २०७८ निर्माणक्रमका फोटोहरु

वातावरण व्यवस्थापन योजना निर्माण २०७८ निर्माणक्रमका फोटोहरु

वातावरण व्यवस्थापन योजना निर्माण २०७८ निर्माणक्रमका फोटोहरु

वातावरण व्यवस्थापन योजना निर्माण २०७८ निर्माणक्रमका फोटोहरू

वातावरण व्यवस्थापन योजना २०७८, ओमसतिया गाउँपालिका, रुपन्देही